

**JEZIK IN
SLOVSTVO**

letnik XX — leto 1974/75 — št. 1

C 134236
+

Jezik in slovstvo

Letnik XX, številka 1

Ljubljana, oktober 1974/75

Časopis izhaja mesečno od oktobra do maja (8 številok)

Izdaja ga Slavistično društvo Slovenije v Ljubljani

Glavni in odgovorni urednik Matjaž Kmecl, Ljubljana, Aškerčeva 12

Uredniški odbor: Berta Golob (metodika), Breda Pogorelec (jezikoslovje), Matjaž Kmecl in Jože Koruza (slovstvena zgodovina)

Tehnični urednik Ivo Graul

Tiska Aero, kemična, grafična in papirna industrija Celje

Opremila inž. arh. Dora Vodopivec

Naročila sprejema uredništvo JiS, Ljubljana, Aškerčeva 12

Tekoči račun pri SDK 50100-678-45015

Letna naročnina 48.— din, polletna 24.— din, posamezna številka 6.— din

Za dijake in študente, ki dobivajo revijo pri poverjeniku, 24.— din

Za tujino celoletna naročnina 100.— din

Rokopise pošiljajte na naslov: Uredništvo JiS, Ljubljana, Aškerčeva 12

Po mnenju Republiškega sekretariata za kulturo in prosveto, Ljubljana, št. 421-1/72 z dne 10. 1. 1973, je revija Jezik in slovstvo oproščena prometnega davka

Revijo gmotno podpira Kulturna skupnost SRS, razliko med polno in znižano ceno za dijake in študente pa krije Republiška izobraževalna skupnost SRS

Vsebina prve številke

Razprave in članki

- 1 Ob dvajsetletnici
- 2 *Jadwiga Zieniukowa* Kašubščina v luči jezikoslovnih raziskav
- 8 *Kajetan Gantar* Kopitar in Grki
- 11 *Jože Koruza* Beseda o Alfonzu Gspanu ob njegovi sedemdesetletnici

Zapiski, ocene in poročila

- 15 *Viktor Smolej* Pričevanje iz 1949
- 16 *Dragi Stefanija* Temelji za makedonsko literarno zgodovino
- 19 *M. Kmecl* Monografija o leposlovnem ustvarjalcu Ivanu Tavčarju
- 21 *Silvo Fatur* Poročilo o zanimivem učbeniku
- 24 *Marija Stanonik* Rožice in zverinice iz Rezije
- 26 *Matej Rode* Russkij jazyk v šole
- 27 *Urška Snedic* O domačem branju
- 27 *Sonja Lipušček* Osemdeset let po Gabrščkovih Narodnih pripovedkah v soških planinah (1894—1974)
- 32 *Aleksander Skaza* Medkatedrsko posvetovanje slavistov v Sarajevu

PO 1589/1976

OB DVAJSETLETNICI

S tem letnikom polni naš strokovni časopis dvajseto leto svojega obstajanja. Pred dvajsetimi leti so bile na mariborskem slavističnem zborovanju dane še zadnje odločilne spodbude* za njegovo uresničitev in v šolskem letu 1955/56 je z uredniki Jožem Mahničem (metodika), Antonom Bajcem (jezik) in Marjo Boršnik (literarna zgodovina), tehnični urednik Janko Moder, že izhajal naš JiS. V svoj program si je zapisal popularizacijo stroke, tesno povezavo z vsakdanjimi strokovnimi potrebami slavistov na različnih stopnjah slovenskih šol, skrb za kulturo slovenskega jezika v javnosti in obravnavanje najbolj živih vprašanj s področja slovenske književnosti — vse to na kratek, strnjen, sicer poljuden, a znanstveno neoporečen način.

Znano pa je, da ima vsako otipljivo rojstvo tudi nekaj manj otipljive poprejšnje zgodovine: za rojstvo je potreben večji ali manjši trud (in navsezadnje ponavadi tudi nekaj ljubezni). Ko se današnji JiS kot vsi radovedni otroci zanima za svoj predpretekli čas, pri priči trči na drugo jubilejno obletnico, ki v naših strokovnih krogih zasluži vsaj enak spomin. Na jesen pred štiridesetimi leti (1934) je bilo sklenjeno, da je treba osnovati Slavistično društvo Slovenije in takoj po novem letu 1935 je bilo tudi osnovano, prvi predsednik je bil Rajko Nahtigal. Pod drugim predsednikom Mirkom Ruplom je 1938 začelo izdajati svoje prvo glasilo Slovenski jezik, sprva z uredniki Bajcem, Ruplom, Šolarjem, naslednja tri leta do svetovne vojske pa z uredniki J. Logarjem, Šolarjem, Tomšičem. — 1941 se je društvo s svojim glasilom pridružilo splošnemu slovenskemu kulturnemu molku; ko se je kmalu po vojni obnovilo, pa je 1948 osnovalo novo društveno glasilo Slavistično revijo. Vendar je revija gojila predvsem znanstveno slavistiko in tako se je začela kmalu spontano oblikovati potreba po strokovni reviji za slavistične šolske praktike. Rodil se je JiS, ki poslej že dvajset let z večjimi ali manjšimi težavami redno izhaja.

Prvotno uredništvo je časopis urejalo tri leta, s tem da je že drugo leto Marjo Boršnikovo zamenjal Lino Legiša, 1959/60 se je uredniški odbor razširil, odgovorni urednik pa je bil Joža Mahnič. 1960/61 je ob številčnejšem uredniškem odboru postal odgovorni urednik Boris Merhar, ki je revijo s sebi lastno skrbnostjo urejeval tri leta; 1960/61 je tehnično uredništvo prevzel Ivo Graul (ki je tehnični urednik še danes, torej je ravnokar obhajal petnajstletnico dela pri JiS!), za Merharjem sta ob spremenjenem uredništvu po eno leto JiS urejevala Bratko Kreft in France Bezljaj ter za njima od 1966 dalje Jože Toporišič s sourednikom Sivcem (metodika) in Zadravcem (literarna zgodovina). Do nove spremembe uredništva je prišlo 1970/71, ko je postal glavni urednik Franc Jakopin s sourednikoma Dolganom in Kmeclom (takrat je prišlo tudi do spremembe zunanje opreme), 1973/74 pa je revijo začel urejevati današnji uredniški odbor.

Tako na kratko. Temeljni postavki JiS smo vendarle prihranili za nazadnje: to sta številno in zvesto naročništvo ter neutrudni sodelavci. K prvemu: ni menda na Slovenskem ustreznega časopisa, ki bi se lahko ponašal z 2500 naročniki, in to zvečine skrbnimi, ki ne zamujajo z naročnino. Njihova zvestoba in prizadev-

* Podrobneje o tem gl. zadaj v prispevku Viktorja Smolejal

nost tehničnega urednika omogočata reviji visoko t. i. »lastno realizacijo«, to je samoplačevanje: tudi do polovice stroškov krijemo z naročnino (slovenske literarne revije zmorejo npr. same plačati največ do 15⁰/₀), ostalo polovico stroškov, zadnje čase tudi nekaj malega več, saj tiskarske cene tečejo navzgor iz dneva v dan, z vso kulturno uvidevnostjo prispevata Kulturna skupnost in Izobraževalna skupnost SRS. — K drugemu: sodelavci ostajajo zvesti kljub skrajno pičlim honorarjem; spričo vse večje popularnosti revije v inozemstvu se poleg domačih oglašajo tudi neslovenski slavisti, tako ima uredništvo na voljo vse več gradiva, pogosto pa tudi že zadrego, kako vse kakovostne prispevke spraviti pod pičlo streho. — Vsem, naročnikom, sodelavcem, podpornikom in bivšim urednikom velja ob jubileju zahvala in hkrati vabilo k nadaljnji zvestobi, s tem pa k nadaljnjemu plodnemu doprinosanju kulturi slovenskega jezika v javnosti, raziskovanju in populariziranju našega jezika in književnosti ter skrbi za kakovost pouka slovenščine na srednjih šolah.

Jadwiga Zieniukowa

Varšava

KAŠUBŠČINA V LUČI JEZIKOSLOVNIH RAZISKAV

Kašubščina je ena od petih velikih narečnih skupin¹ današnjega strnjenege poljskega jezikovnega (narečnega) ozemlja.² Ponekod v znanstveni literaturi srečujemo tudi termin kašubski dialekti; ta je pri podrobnejših raziskavah kašubščine potreben zaradi precejšnje notranje diferenciranosti³ kašubske narečne skupine.

Kašubščina obstaja na obrobju poljskega jezikovno-narečnega območja. Nekoč je bila eden izmed veznih členov v lehitski jezikovni skupini, ki je pokrivala ozemlje od poljsko govorečega teritorija na vzhodu preko pomorskih dialektov do polabsko govorečega ozemlja (polabščina je izumrla v 18. stoletju) na zahodnem bregu Labe.⁴

Za povprečnega Poljaka je kašubski dialekt, posebej severni (nekateri ga imenujejo kar kašubski jezik), precej »eksotičen«, saj je zlasti pri hitri govoric

¹ K. Dejna: Ile mamy dialektów polskich? — Rozprawy Komisji Językowej ŁTN, 1968, 5—40.

² Strnjeno narečno območje ne zajema novih narečij, ki so nastala v zadnjih desetletjih zaradi migracije prebivalstva.

³ Prim. temeljna jezikoslovna dela, posvečena kašubščini: F. Lorentz, Gramatyka pomorska, Poznań 1927—1937, tudi ¹—3. del, Wrocław 1958—1962; Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich. Izdelal pod vodstvom Z. Stieberja Zespół Zakładu Słowianoznawstwa PAN (uvodni zvezek in zvezki 1—6; od 7 zv. naprej pod vodstvom H. Popowske-Taborske. Wrocław, 1964—; publikacija še ni končana, doslej izšlo 10 zvezkov; v tekstu je publikacija označena s kratico AJK).

⁴ Npr. T. Lehr-Splawiński, O dawnych narzeczach Słowian Pomorza Zachodniego i ziem przyległych. V zborniku Konferencja pomorska 1954. Prace językoznawcze. Warszawa 1956, 21—36. — Z. Stieber, Stosunek kaszubszczyzny do dialektów Polski lądowej. Prav tam. Prim. tudi v: Vorträge auf der Berliner Slavisten tagung. Berlin 1956. 57—67.

zaradi nekaterih fonetičnih posebnosti ljudem z drugih poljskih področij težkoumljiv. Značilne zanj so predvsem naslednje posebnosti:

1. Ohranitev nekaterih arhaizmov, npr. severozahodno kašubsko *v a r n a* (ob severno kašubskem in poljskem *v r o n a*, slov. *v r a n a*);
2. rezultati nekdanjih kašubskih fonetičnih sprememb, npr. prehod *ę* v *ĩ* in poznejša denazalizacija (prim. kaš. *ksiz*, polj. *ksiądz*, slov. *duhovnik*; kaš. *cic*, polj. *ciqć*, slov. *rezati*); otrditev soglasnikov tipa *s'* (kaš. *sostra*, polj. *śostra* < *siostra*, slov. *sestra*);
3. doslednejša izpeljava nekaterih jezikovnih procesov (prim. niže);
4. izključno kašubske inovacije, npr. prehod *k' g' v ć, ż* (prim. kaš. *ćij*, polj. *kij*, kaš. *noži*, polj. *nogi*; prim. tudi spodaj).⁵

Tudi v Sloveniji dobro znani poljski jezikoslovec Jan Baudouin de Courtenay je kašubščino označil kot »plus polonais que le polonais même« (= bolj poljsko od same poljščine). Takšno oznako je kašubski dialekt nedvomno dobil zaradi svojega do konca izpeljanega prehoda kvantitativnih samoglasniških razlik v kvalitativne (proces je zajel poljščino v 16. stoletju).

V knjižni poljščini pa tudi v večini narečij so se nekdanji dolgi *a o e* zožili, prešli v *á ó é*, dolgi *i, y* in *u* pa so se po skrajšanju zlili s samoglasniki, ki so nastali iz ustreznih kratkih samoglasnikov. V kašubščini do takšnega zlitja ni prišlo, ker so tukaj kratki *i, y* in *u* v nekaterih položajih doživeeli kvalitetno spremembo in prešli v tako imenovani kašubski *šva*, samoglasnik, ki v različnih govorih zveni različno, v glavnem pa je podoben glasu *e* (navadno ga označujemo z *ə* ali *ë*).⁶ Čeprav je z zgodovinskega stališča to skupen poljsko-kašubski jezikovni proces, ki se razlikuje le v podrobnostih, nam današnje kašubske besede *səvi*, *rəbə* (nom. pl.), *səxi* zvene tuje, če jih primerjamo s poljskimi *śivy*, *ryby*, *suxy* (slov. *siv*, *ribe*, *suh*).

Posebnost kašubščine so tudi nove kvalitete spremembe naslednic nekdanjega dolgega *a* (prim. *trova* — *tröva* — *treva*, polj. *trawa*, slov. *trava*),⁷ ki jih drugi poljski dialekti ne poznajo.

Tudi na področju leksike se kašubski dialekt v marsičem razlikuje od današnjega poljskega knjižnega jezika.⁸ Deloma so te razlike izid drugačne materialne kulture in etnografskih posebnosti tega območja, deloma pa tudi ohranitve nekaterih arhaizmov (prim. severovzhodno kašubsko *klobuk*, st. polj. *klobuk*, dan. polj. *kapelusz* za slov. *klobuk*).

Treba je opozoriti, da najdemo v kašubščini tudi nekatere leksikalne elemente, ki jo povezujejo z južnoslovanskimi jeziki in tudi s slovenščino⁹, npr. kaš. *čexlăc*

⁵ P. Smoczyński, W sprawie *k—g* na Kaszubach i w zachodnych dialektach północnopolskich. — Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej. 1958, 61—79.

⁶ Podrobno v knjigi H. Popowske-Taborske, Centralne zagadnienie wokalizmu kaszubskiego. Kaszubska zmiana *ę* ≥ *i* oraz *i* y u ≥ *ə*. Wrocław 1961.

⁷ K Siatkowski, Geografia kontynuantów *á* w kaszubszczyźnie na podstawie dawniejszych opracowań. SFPS 1965. Str. 407—413. — J. Siatkowski, Zróżnicowanie terytorialne Kaszub w zakresie a ścieśnionego. Slavia, 1962, Praha, 441—452.

⁸ O ostalih fonetičnih lastnostih, ki povezujejo kašubščino s poljščino, ali pa jo od nje ločujejo, piše tudi Z. Topolińska, Kaszubi i kaszubszczyzna w dzisiejszej Polsce. — Létopis Instituta za serbski ludospyt. Budyšin, Rjad A, číslo 7, 1960, 85—99.

⁹ Prim. J. Zieniukowa, Kaszubsko białgarski leksikalni usporedici. — Ezik i literatura. Sofija, 1961, 59—50

(v polj. pravopisu *czechlić* = *čistiti*, strgati zelenjavo), slov. *čeh(lj)ati*, kaš. itektiv *čexlōc* (polj. pravopis: *czechlać*); kaš. *vjedno* (polj. *zawsze*) in slov. *vedno*; prim. tudi kaš. *rełk* (s sufiksom *-k* ≤ *-ek*) s pomenom polj. *cypel* in slov. *rt* s širšim, starejšim pomenom konica, konec. Zveze, in to morda ne zgolj leksikalne, med kašubščino in slovenščino, še niso raziskane. Zdi se, da bi primerjalne raziskave, pri katerih bi morali tehtno upoštevati tudi slovenska narečja, lahko dale zanimive rezultate.

Leksikalne pa tudi morfološke razlike med kašubskim narečjem in poljščino pa se opazno zmanjšajo, kakor hitro pri proučevanju upoštevamo poleg knjižnega jezika tudi severna in zahodna poljska narečja.¹⁰

Strnjeno področje kašubskega narečja je danes razmeroma majhno, razprostira se v pasu od Baltskega morja preko Gdanskega vojvodstva ter bližnjih delov sosednjih vojvodstev.¹¹ V preteklosti je to področje segalo še dlje na zahod, vendar je bilo zaradi političnih okoliščin dolga stoletja prepuščeno vplivom germanizacije. Sledovi izumrlih zahodnih kašubskih govorov so se med drugim ohranili v toponomastiki Košalinskega vojvodstva.¹²

V našem času, po drugi svetovni vojni, so izginili ostanki severozahodne kašubske veje (v širšem pomenu besede), dialekta Slovincev, ki so prebivali v bližini jezer Łeba in Gardno. Še v začetku našega stoletja sta dva znanstvenika (F. Lorentz in M. Rudnicki) zbrala tam, in to neodvisno drug od drugega, bogato jezikovno gradivo, ki jima je omogočilo proučiti besedišče in slovnico tega dialekta.¹³ Povojne raziskave so uspele najti le še zadnji stadij izumiranja omenjenega dialekta.¹⁴

*

Že iz zgornjega bežnega pregleda je razvidno, da je jezikovna problematika, povezana s kašubščino, zelo bogata. Zato ni nič čudnega če so se za narečje raziskovalci že dolgo zanimali (od prve polovice 19. stol.). Literatura s tega področja je tako obširna, da bi tudi obravnava, ki bi se omejila celo le na najvažnejša dela, znatno presegla okvir informativnega članka, kot je naš. Dela, ki so nastala v obdobju med 19. stoletjem in prvo polovico 20. stoletja (natančneje do 1956), sva z E. Kamińsko izčrpno prikazali v razpravi Z historii badań nad

¹⁰ Prim. o tem v naslednjih publikacijah: Z. Stieber, Stosunek kaszubszczyzny do dialektów Polski łądowej (prim. op. 4), dalje AJK (op. 3), publikacije pod op. 30 ter številne članke K. Handke, H. Popowske-Taborske, J. Majowe, E. Rzetelska-Feleszko, E. Wrocławskie, J. Zieniukowe, M. Korytkowske, objavljene v SFPS 1967—1973.

¹¹ Podrobneje o tem v AJK, uvodni zvezek; Z. Topolińska, Aktualny zasięgi zwartego obszaru dialektów kaszubskich. Rocznik Gdański, 1956/57, 393—399 ter zemljevid; Z. Topolińska, Zwarty zasięgi dialektów kaszubskich w świetle najnowszych badań dialektologicznych. — Prav tam, 1958/1959 (natisnjeno 1960), 319—324 Gl. še op. 8.

¹² Prim. E. Kamińska-Rzetelska, Kaszubsko-słowińskie cechy gwarowe w nazwach terenowych i miejscowich powiatu słupskiego. — Rozprawy Komisji Językowej ŁTN, 10 zv., 1964, 23—40; E. Rzetelska-Feleszko, Dawne słowińskie dialekty województwa koszalińskiego. Najstarsze zmiany fonetyczne. Wrocław 1973. Prim. še druga dela iste avtorice in dela H. Popowske-Taborske (op. 31).

¹³ F. Lorentz, Slovinzische Grammatik. St. Petersburg 1903, Slovinzisches Wörterbuch I—II, St. Petersburg 1908, 1912; M. Rudnicki, Przyczynki do gramatyki i słownika narzecza słowińskiego. Materiały i Prace Komisji Językowej PAU, 6. zv. 1913, 1—245.

¹⁴ Ta problem je večstransko osvetljen v knjigi Słowińcy, ich język i folklor. Wrocław 1961. Prim. še Z. Sobierajski, Relikty gwary Słowińców nad jeziorem Gardno w województwie koszalińskim. Slavia Occidentalis, 1957, 167—184; isti avtor in S. Gontarczyk, Relikty słownictwa kaszubskiego ze wsi Żarnowska nad jeziorem Łebsko. Slavia Occidentalis, 1968, 245—256.

gwarami kaszubskimi.¹⁵ Precej dragocenih podatkov o povojnih delih (do 1965) vsebuje tudi članek H. Górnowicza Osiągnięcia oraz postulatory badawcze w zakresie dialektologii i onomastyki na Pomorzu (1945—1965).¹⁶

Ta članek naj prikaže le glavne raziskovalne smeri nekoč in danes, poda najvažnejše rezultate raziskav ter opozori na sodobna raziskovalna središča. Zato tudi ni opremljen s popolno bibliografijo in le nakazuje imena nekaterih avtorjev, ki so se s kašubščino podrobneje ukvarjali.

*

Za kašubščino so se razen poljskih raziskovalcev (tudi nekaterih Kašubov) zanimali še ruski in nemški; ruski zlasti v začetni fazi. Prve raziskave so dale zbirke besedja, npr. dragoceno delo A. Hilferdinga (Gilferdinga)¹⁷ ter slovarje: G. Poblóckega, L. Biskupskega, S. Ramulta in F. Lorentza (prim. op. 13). — Kmalu so začeli tiskati slovnice in monografije posameznih kašubskih govorov. Pri tem je nujno omeniti F. Cenovo,¹⁸ G. Bronischa,¹⁹ J. Mikkolo,²⁰ K. Nitscha²¹, predvsem pa F. Lorentza (glede najvažnejših del prim. op. 3—13) ter M. Rudnickega (prim. op. 13).

Od konca 19. stoletja se raziskovalci ukvarjajo s kašubskim naglasom, ki se razlikuje od tistega v knjižni poljščini (slednji je ustaljen na predzadnjem zlogu), pa tudi od mesta naglasa v drugih poljskih narečjih. Na severu kašubskega območja je naglas

1. premičen, t. j. v različnih slovničnih oblikah je na različnih morfemih (npr. pr'osił 3. ed. pret. m. — pros'ęła 3. ed. pret. ž., slov. prôsil, prosíła);
2. svoboden, t. j., da ni vezan na določen zlog v besedi (npr. sęw'i prid., slov. siv; top'orki im. mn., top'orišce, slov. toporišće).

V južni kašubščini je poudarjen prvi zlog v besedi (npr. s'ivi, slov. siv; zvj'er-ćadło, slov. zrcalo). Rezultate pomembnih raziskav s tega področja je v razpravi *Studia nad akcentem pomorskim*²² objavil T. Lehr-Spławiński. Odnos med slovinsko in praslovansko akcentuacijo je raziskal J. Kuriłowicz²³, sedanje stanje kašubskega akcenta pa Z. Topolińska.²⁴

¹⁵ E. Kamińska, J. Pałkowska, Z historii badań nad gwarami kaszubskimi. Gdansk 1958 53; isto v Rocznik Gdański 1956/57 (J. Pałkowska je kasnejša Zieniukowa, avtorica tega članka).

¹⁶ Rocznik Gdański, 1965, 5—34.

¹⁷ A. Hilferding, Ostatki Slavjan na južnom beregu Baltijskogo moria. Petersburg 1862 (še teksti, opombe o jeziku, etnografski opis).

¹⁸ F. Cenowa (tudi Ceynowa), Zarés do grammatikj kašebsko-słowjenskję mǒwé. Poznań 1879; ista av., Skórb kaszebsko-słowjanskję mǒwé... Świecie 1866, 1868; P. Smoczyński, Zmiany językowe w rodzinnej wsi Cenowy. Język Polski, 1954 242—249.

¹⁹ G. Bronisch, Kaschubische Dialektstudien I. Leipzig 1896.

²⁰ J. Mikkola, K izučeniju kašubskih govorov... Izvestija Imperatorskoj Akademii Nauk, 1897.

²¹ K. Nitsch, Studia Kaszubskie: Gwara luzińska. — Materiały i Prace Komisji Językowej PAU I, 1904, 221—273; K. Nitsch, Dialekty polskie Prus Zachodnich. Prav tam, 3. zv., 1907, 101—284 305—395. Ponatis v knjigi, K. Nitsch, Wybór pism polonistycznych III. Wrocław 1954.

²² Materiały i Prace... VI, 1913, 259—450, tudi kasnejša dela istega avtorja.

²³ J. Kuryłowicz, Akcentuacja słowińska (pomorska). Rocznik Słowistyczny, 1952, 1—18. Prim. tudi druga dela istega avtorja.

²⁴ Z. Topolińska, Stosunki iloczasowe polsko-pomorskie. Wrocław 1964.

Nekatera starejša dela še omenjajo staro kvantiteto, ki je bila ohranjena v severni kašubščini. Zadnji je o tem poročal Z. Stieber v publikaciji *Zagadnienia iloczasu kaszubskiego*,²⁵ kjer ugotavlja, da okoli leta 1900 kvantiteta v kašubščini ni imela fonološke vrednosti. Kako delujejo nekdanje kvantitetne opozicije (današnje opozicije med naslednicami dolgih in kratkih samoglasnikov) v današnjem kašubskem jezikovnem sistemu, razlaga delo Z. Topolińska.²⁶

Od kar se je začelo zanimanje za kašubščino, so se raziskovalci ukvarjali največ z njenim razmerjem do poljščine in drugih slovanskih jezikov. Ob tem problemu se je razvilo precej diskusij, pa tudi ostrih polemik. Mnenja o tesni povezanosti z ruščino, ki izvirajo iz druge polovice 19. stoletja, so se pri tem kmalu izkazala kot zabloda. Potem sta nekaj časa obstajala dva nasprotna pogleda na položaj kašubščine:

1. teorija o njeni jezikovni samostojnosti (zagovorniki med drugimi Cenowa, Ramułt, Lorentz v zgodnejših delih);
2. teorija o pripadnosti kašubščine poljskim dialektom (Pobłocki, J. Karłowicz, A. Brückner).

Končno je v slavistiki obveljala teorija, po kateri je kašubščina vezni člen (najbližji poljščini) v lehitski skupini (prim. o tej skupini na začetku članka). Med številnimi zagovorniki te teorije je treba omeniti A. Hilferdinga, A. Schleicherja, J. Badouina de Courtenaya (v drugi fazi), K. Nitscha (njegovo stališče je odločilno vplivalo na ustalitev te teorije), J. Rozwadowskega, T. Lehra-Spławińskiego in Z. Stieberja, ki je omenjeno naziranje sodobneje prikazal in ga obogatil z novimi dokazi (prim. op. 9). Vsi jezikovni argumenti iz tega razpravljanja so skoraj brez izjeme temeljili na fonetičnih pojavih.²⁷

Najnovejša proučevanja kašubščine in njenega odnosa do poljskih govorov in knjižnega jezika so prinesla mimo del s področja fonetike in fonologije²⁸ tudi publikacijo o leksiki²⁹ in morfologiji.³⁰ To so predvsem *Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich* (prim. op. 3) te druge publikacije sedanjih (K. Handke, M. Korytkowska, J. Majowa, H. Popowska-Taborska, E. Wrocławska, J. Zieniukowa) in nekdanjih avtorjev tega atlasta (E. Rzetelska-Feleszko, Z. Topolińska). V istem krogu so nastala tudi dela, ki obravnavajo razmerje

²⁵ *Sprawozdania PAU LI*, 1950 (tisk. 1951), 503–508.

²⁶ Z. Topolińska, *Stosunki...* (gl. op. 24).

²⁷ Diskusija o razmerju med kašubščino in poljščino je tukaj prikazana le v glavnih potezah. Podrobnosti gl. v delu, navedenem v op. 15.

²⁸ Prim. Z. Stieber, *Historiczna i współczesna fonologia języka polskiego*, Warszawa 1966 (o kašubščini 83–86); Z. Topolińska, *Teksty gwarowe Południowokaszubskie z komentarzem fonologicznym*. SFPS 1967, 115–141; Z. Topolińska, *Teksty gwarowe Środkowokaszubskie z komentarzem fonologicznym*. SFPS 1967, 87–125; *Teksty gwarowe Północnokaszubskie z komentarzem fonologicznym*. SFPS 1969, 67–93 in druge publikacije iste avtorice; K. Handke, *Kaszubsko-słowińskie protetyczne v- przed nagłosowym j- oraz i-*. SFPS 1972, 95–99; prim. še op. 7.

²⁹ K. Handke, *Z problematyki kaszubskich zasięgów leksykalnych*. SFPS 1970, 109–123. Skupina avtorjev, *Leksykalna problematyka obszaru objętego ankietą. AJK. Suplement do zeszytów I–IV*. Wrocław 1969. 7–36 (tu je navedena tudi predmetna literatura); prim. še op. 10.

³⁰ K. Handke, K. Popowska-Taborska, *Słowotwórcze zróżnicowanie kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich (zemiłwidom)*. SFPS, 1972, 109–114; J. Majowa, *Z problematyki kaszubskich przymiotników*. Prav tam, 115–120; H. Popowska-Taborska, *Północnokaszubskie zaimki i przysłówki pytajne wzmocnione partykułą — ż (e)*. Prav tam, 121–124; J. Zieniukowa, *Kategoria męskoosobowości w dialektach kaszubskich*. Prav tam, 85–96.

med kašubščino in drugimi slovanskimi jeziki.³¹ Sodobne raziskave potrjujejo teorijo o zgodovinski pripadnosti kašubščine lehitski skupini in njenem značaju prehodnega dialekta med skrajnim vzhodnim in zahodnim koncem te jezikovne skupine. Po drugi strani pa kažejo na nekdanje in sedanje zveze s knjižno poljščino in poljskimi govori, zveze, ki segajo globoko v strukturo jezika.³² Zato ni protislovna trditev, da je kašubščina vezni člen v skupini lehitskih jezikov in predstavlja del poljskega jezikovnega območja.³³

*

S sodobnimi raziskavami kašubščine se na Poljskem³⁴ ukvarjata v glavnem dve središči: v Varšavi Zakład Słowianoznawstwa PAN, kjer deluje Pracownia Języków Lechickich i Łużyckich pod vodstvom H. Taborske, v Gdansku Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Gdańskiego. Teoretična osnova raziskav v obeh središčih izhaja iz jezikoslovne šole prof. Stieberja.³⁵ Raziskovalci v omenjenih središčih in zunaj njih nadaljujejo že prej začete smeri (prim. zgoraj), nekateri pa odpirajo tudi nova področja.

Novost so raziskave s področja lingvistične geografije in sistematično proučevanje morfologije s pomočjo novih metod (varšavsko središče).³⁶ Dosežek zadnjih let so tudi sodobne raziskave iz onomastike, ki jih v širokem obsegu opravlja gdansko središče, kjer deluje tudi Zespół Onomastyczny (onomastična skupina) pod vodstvom H. Górnowicza, onomastične študije pa nastajajo tudi v varšavskem središču. Omembe vredne so še publikacije gdanskih raziskovalcev (med drugimi Górnowicza in Z. Brodzkega) s področja pomorske leksike, zlasti razprave o lastnih imenih (imenih ladij). Velik dosežek na področju leksikografije je delo B. Sychta Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej.³⁷ Slovar je izredno pomemben tako za slovansko jezikoslovje kot za etnografijo in študij folklore.

V povojnem obdobju so izšla zanimiva dela o zgodovini nekaterih kašubskih govorov (Z. Stieber, P. Smoczyński) ter jezika spomenikov, tekstov, ki so sicer pisani v takratnem knjižnem poljskem jeziku, vendar kljub temu vsebujejo nekatere jezikovne posebnosti kašubščine (H. Popowska-Taborska in dr.) Nekatera dela s področja leksike vsebujejo tudi etimološka dognanja.

³¹ H. Popowska-Taborska, Dawne podziały, językowe zgermanizowanych terenów zachodniosłowiańskich. — Onomastica, 1968, 142—166; H. Popowska-Taborska, O jednym z najstarszych podziałów dialektalnych północno-zachodniej Słowiańszczyzny. Prim. Beiträge zur sorbischen Sprachwissenschaft, Bautzen 1968, 28—32; M. Korytkowska, Kaszubskie formacje z sufiksem -ba. SFPS 1972, 101—105. Gl. tudi op. 9.

³² Prim. AJK ter op. 29, 30. Prim. še H. Popowska-Taborska, Kaszubskie i staropolskie formacje z suf. -isz i -ysz. SFPS 1972, 107—112; J. Zieniukowa, Kaszubskie pronomina i adverbja z sufiksami -k, -ka, (-kę), -ko, -ki, -ku. Prav tam, 149—153.

³³ V poljski znanosti se terminu poljski dialekt v zvezi s kašubščino izogibajo; bolj navadna je raba termina »dialekt v severozahodni Poljski« in podobno. S tem se nakazuje nekoliko posebni značaj kašubščine med ostalimi dialekti poljskega jezikovnega območja.

³⁴ Zaradi skromnega obsega tega članka se omejujem le na Poljsko. Zunaj Poljske pa se s kašubščino veliko ukvarja F. Hinze v Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin (NDR).

³⁵ O tem piše G. Górnowicz, gl. op. 16.

³⁶ AJK (prim. op. 3); prim. tudi članek skupine avtorjev, Zastosowanie geografii lingwistycznej do badań słotwórczych. Z polskich studiów slawistycznych. Seria 4. Językoznawstwo. Warszawa 1972. 89—100.

³⁷ B. Sychta, Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej I—V. Wrocław 1967—1972. VI v tiskū.

KOPITAR IN GRKI

Znano je, da zavzema Kopitar v srbski literarni zgodovini vsaj tako pomembno ali celo zaslužnejše mesto kot v zgodovini slovenskega slovstva, kjer ga obremenjujejo njegove konfliktna situacije s Prešernom, Čopom in krogom Čbeličarjev. Manj znane pa so Kopitarjeve zasluge za prepород novogrške filologije in književnosti. Seveda ni nobena skrivnost, da je imel Kopitar zveze z grškimi učenjaki — to omenjajo vse naše literarne zgodovine, precej podatkov o tem najdemo zlasti v Slovenskem biografskem leksikonu.¹ Kopitarjeve temperamentne ocene in poročila o novogrških publikacijah sta deloma objavila Fr. Miklošič in R. Nahtigal v izdajah njegovih spisov.² Kljub temu je ostalo neznanih in neraziskanih še veliko podrobnosti, ki bistveno dopolnjujejo podobo Kopitarjevega odnosa do Grkov, do grškega jezika in grštva nasploh.

Ta odnos je v vrsti prispevkov osvetlil Polychronis Enepekides, profesor (grškega rodu) na dunajski univerzi. Temeljnega pomena v tem pogledu je njegov prispevek o Kopitarju in Grkih, ki je izšel že pred dvajsetimi leti,³ a je pri nas ostal skoraj neopažen. Pred leti je izšel ta članek v nekoliko predelani in razširjeni obliki tudi v grščini,⁴ kjer mu je dodan ponatis 16 Kopitarjevih krajših prispevkov, ki vsebujejo ocene grških knjig in knjig, ki se nanašajo na Grke.

Enepekides osvetljuje predvsem dve področji, na katerih pridejo jasno do izraza Kopitarjeve simpatije do Grkov in njegove zasluge zanje: dejavnost Kopitarja kot avstrijskega uradnega cenzorja za novogrške knjige in pa njegove prijateljske zveze s tedanjimi grškimi učenjaki.

Kopitarjeva zaupna cenzorska poročila o novogrških knjigah je Enepekides objavil in extenso v nekem svojem drugem delu, v knjigi o kulturni in politični dejavnosti Grkov na Dunaju pred grško revolucijo.⁵ Kot lahko razberemo iz teh poročil, je naš rojak kot avstrijski cenzor za novogrške knjige odigral nadvse pomembno in pozitivno vlogo, saj v svojem filhelenstvu ni klonil niti pred takšnimi strah zbujujočimi osebnostmi, kot je bil takratni policijski minister Sedlitzky. Z neverjetno pogumnostjo, včasih tudi z diplomatsko pretkanostjo je znal vodilne policijske funkcionarje prepričati, kadar mu je šlo za to, da se omogoči tisk kakega pomembnega novogrškega literarnega besedila. Policijskim predstojnikom je z ogorčenjem poročal o »dunajskih kompilatorjih, ki dajejo ob vsaki priložnosti duška svojim pobalinskim antipatijam do Grkov in ob tem niti ne slutijo, kje so resnični državni interesi... Že samo po sebi ni lepo, biti do

¹ E. Kernc, Kopitar Jernej. Slovenski biografski leksikon I 496—513.

² Fr. Miklosich, Kopitars Kleinere Schriften I (Wien 1857). — R. Nahtigal, Jerneja Kopitarja Spisov II. del 1 (Ljubljana 1944), 2 (Ljubljana 1945).

³ P. Enepekides, Kopitar und die Griechen. Wiener slavistisches Jahrbuch 3 (1953), 53—70.

⁴ P. Enepekides, Quellen und Forschungen zur Geschichte des Griechentums seit 1453 (z dvojezičnim, grško-nemškim naslovom). Zbirka izhaja od leta 1965 v Atenah, poglavje o Kopitarju je v drugem zvezku (Atene 1967, str. 161—196).

⁵ P. Enepekides, Beiträge zur geheimen geistigen und politischen Tätigkeit der Griechen in Wien vor der griechischen Revolution. Berliner byzantinische Arbeiten 20 (Berlin 1960).

tujcev negostoljubljen. Spričo komplimentov, ki jih delajo tem tujcem⁶ Rusi in Bavarci, pa je to lahko tudi državi škodljivo.«⁷ Zanimivo je pri tem pozivanje na »resnične državne interese« Avstrije in opozarjanje na konkurenčno politiko Rusije — obe misli srečujemo tudi v Kopitarjevih člankih o slovanskem vprašanju.⁸

S svojo cenzorsko in tudi siceršnjo publicistično dejavnostjo je storil Kopitar Grkom neprecenljive usluge, kajti »kar je pisal Kopitar, to se je bralo, to je bilo upoštevano«. In tako so našli grški emigranti v njegovi osebi »odličnega propagandista svojih duhovitih stvaritev in pogumnega zagovornika svojih stisk in želja pri avstrijskih oblasteh« (Enepekides).

Ob tem se nam nehote vsiljuje vprašanje o povsem drugačni vlogi, ki jo je odigral Kopitar kot cenzor Prešernovih pesmi. Takšno vprašanje si je ob primerjavi s Kopitarjevimi zaslugami za Vuka Karadžića zastavil tudi A. Slodnjak⁹; spričo Kopitarjevih zaslug za Grke se to vprašanje samo še zaostruje in dileme o vrednotenju njegove osebnosti se samo še poglabljajo.

Med Kopitarjevimi grškimi prijatelji srečamo vrsto uglednih osebnosti. Eden najvidnejših med njimi je Anthimos Gazis (1764—1828), arhimandrit grške cerkve na Dunaju, urednik grškega časnika »Logios Hermes«, avtor obsežnega grškega slovarja v treh zvezkih, ki je še danes v rabi. Posebno spoštovanje je Kopitar gojil do velikega, v Parizu živečega grškega učenjaka Adamantija Koraisa (1748—1833) in njegovih širokopoteznih načrtov za reševanje grških rokopisov in za ustanovitev nekakšne grške nacionalne biblioteke na otoku Hiosu. Zanimivo je, da je Kopitar v skladu s Koraisovim pozivom poklanjal biblioteki na Hiosu posamezne izvode svojih spisov. V tesnih stikih je bil tudi s Konstantinom Kumasom (1777—1836), avtorjem svetovne zgodovine v 12 zvezkih.¹⁰

O delih omenjenih in drugih grških učenjakov je Kopitar z velikim navdušenjem poročal v avstrijskih časopisih in s preroškimi zanosom naznanjal vstajenje nove grške literature: »Mrtev je latinski jezik za zmerom, mrtev za zmerom grški jezik. Iz latinščine se je tu izoblikovala italijanščina, prelepe matere še lepša hči, tam francoščina, tu spet španščina, portugalsščina itd. In ravno tako se je iz stare grščine v teku desetih ali dvanajstih stoletij razvila nova grščina, ki jo zdaj govorijo trije do štirje milijoni in ki samo čaka svojega Danteja, da bi se tudi kot knjižni jezik samostojno uveljavila. Kot se je iz razvalin latinščine na novo veličastno izoblikovala italijanščina, tako bo nekoč cvetela tudi nova grščina.«¹¹

O Kopitarjevem navdušenju in zanimanju za grščino pričajo tudi njegovi pisemski stiki z vodilnimi grecisti tistega časa. Tako je npr. pred leti J. Matl objavil

⁶ Mišljeni so grški emigranti.

⁷ Kopitarjevo poročilo dunajskemu cenzorskemu uradu z dne 8. marca 1816.

⁸ Prim. J. Pogačnik, Jernej Kopitar in nastanek karantansko-panonske teorije. Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu XIII 1 (Novi Sad 1970), 421—432, zlasti str. 424 in 427.

⁹ A. Slodnjak, Einige Gründe für Kopitars Kampf gegen die slovenische Dichtung. Frankfurter Abhandlungen zur Slavistik 8 (1966), 180—188.

¹⁰ Zanimive in bogato dokumentirane življenjepise teh Kopitarjevih grških znancev, ki vsebujejo precej podatkov o njihovih stikih s Kopitarjem, daje Enepekides v omenjenem drugem zvezku »Quellen und Forschungen« (Korais str. 9—64, Kumas str. 65—104, Gazis str. 105—119). O Koraisu glej tudi: Enepekides, Documents notariaux inédits sur A. Coray, tirés des archives d'une étude parisienne et des archives de la Seine. Berliner byzantinische Arbeiten 19 (Berlin 1959).

¹¹ J. Kopitar, Spisov II. del 1 (priređil R. Nahtigal), 128-9.

Kopitarjevo korespondenco s Karlom Benediktom Hasejem (1780—1874)¹², ki je priredil drugo izdajo največjega grškega slovarja (Stephanov *Thesaurus Linguae Graecae* 1831—1865) in to novo izdajo obogatil med drugim tudi z gradivom, ki mu ga je posredoval Kopitar.¹³ Drugi znameniti korespondent te vrste je münchenski grecist Fr. Thiersch (1784—1860), čigar korespondenco s Kopitarjem je objavil Enepekides v Aktih Ciril-Methodovskega kongresa v Salzburgu¹⁴.

Vse to gradivo¹⁵ nam odpira impresiven vpogled v Kopitarjev odnos do Grkov, ki ga lahko z vso pravico označimo kot filhelenstvo v pravem in najširšem pomenu besede. Kajti Kopitarjevo filhelenstvo zajema grštvo v vsej njegovi časovni razsežnosti in v vseh njegovih pojavnih oblikah — od Homerja do sodobnih grških pisateljev, od ljudskih junaških pesmi iz bojev proti Turkom do učnih razpravljanj o najustreznejšem grškem pravopisju in pravorečju.¹⁶ Kopitar sam je v svoji avtobiografiji svoj odnos do grščine označil kot svojo »skrivno ljubezen« (*heimliche Liebschaft*). Ljubezen, ki ni v njem nikoli ugasnila in ki ji je ostal zvest skozi vse življenje. Najljubši avtor njegovih mladih let je bil, kot zatrjuje v isti avtobiografiji, grški komik Aristofanes. V svojih pogledih na jezik je slovenščini in slovanskim jezikom vselej stavljajl za vzor grške dialekte, njihov razvoj in zlitje v enotno *koiné* — tako v svoji slovnici, tako v svojih Domo-ljubnih sanjarijah. In še v eni svojih zadnjih publikacij je kot nekakšen filhelenski Credo zapisal besede: »Grki, ki sami niso imeli vzora, so vsem drugim zapustili neminljive vzore.«¹⁷

Kopitarjevo filhelenstvo seveda ni osamljen in naključen pojav, temveč odsev idejnih tokov, ki jih zaznamujejo takšna poglavja iz tedanje kulturne zgodovine, kot so Winckelmannov lepotni ideal, Wolfova *Prolegomena ad Homerum* in vroče polemike, ki jih je izzval njegov poskus razkosanja Homerja, Napoleonovi načrti za osvoboditev Grčije, Hölderlinova himna »Geniju Grčije«, Goethejevo in Schillerjevo poglabljanje v Homerja in grško klasiko, Grillparzerjeve dramske obdelave starogrških motivov, Chateaubriandovo potovanje po Grčiji, znameniti prevodi Homerja v svetovne jezike, ki še danes niso preseženi (Monti, Voss, Gnedič), Byronova smrt za osvoboditev Grčije in mogočen odmev, ki ga je ta smrt zbudila pri Lamartinu, Hugoju in drugih romantičnih pesnikih. Vse to je odmevalo tudi v slovenskem kulturnem prostoru — od Vodnikove Ilirije oživljene, kjer nastopa grštvo kot duhovna velesila, enakovredna francoski politični velesili (»Oprto eno roko na Galijo imam, ta drugo pa Grekam perjazno podam...«) — do Čopovih literarnih nazorov in Prešernove bogate helenske meta-

¹² J. Matl, Neue Beiträge zur Kopitar-Biographie. Slavistična revija 10, (1957), 194—210. Prim. tudi M. Ibrovac, Kopitar i Šarl-Benoa Haze. Slavistična revija 10, (1957), 211—213.

¹³ Prim. M. Ibrovac, Kopitar i Francuzi (Beograd 1953), 50—53.

¹⁴ P. Enepekides, Bartholomäus Kopitar an Friedrich Thiersch. Annales Instituti Slavici I 4 — Cyrillo-Methodianische Fragen (Wiesbaden 1968), 183—190. — Mimogrede velja omeniti, da je ta korespondenca zanimiva še z nekega drugega vidika: v njej namreč najdemo nekaj zanimivih podatkov o Vodnikovi kopiji Tabule Peutingeriane. Objavljena korespondenca v celoti potrjuje domneve, ki jih je v tej zvezi pred časom izrazil J. Kastelic (Vodnikova kopija Tabule Peutingeriane, Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo 23, 1942, 98-100).

¹⁵ Zaradi popolnosti naj v tej zvezi omenim še obsežno monografijo M. Ibrovca, Claude Fauriel et la fortune européenne des poésies populaires grecque et serbe (Paris 1956), ki vsebuje med drugim tudi nekaj poglavij o Kopitarjevemu zanimanju za grško ljudsko pesem.

¹⁶ V tem pogledu je zlasti poučna Kopitarjeva obsežna polemika s H. Neidlingerjem, Über Alt- und Neugriechisch (Spisov II. del 1, prir. R. Nahtigal, 106—137).

¹⁷ *Graeci enim ipsi sine exemplo aliis omnibus exempla reliquere sempiterna* (Kopitar, Hesychii glossographi discipulus, Wien 1839, 62).

forike, ki se ne omejuje samo na antično mitologijo, temveč vključuje tudi sodobna zgodovinska dogajanja (prim. napis na zvonu: Moj bron je najden bil v dnu morjá, ko Turčije kraljestvo v Héladi končal je Navarin...). In tako odmeva »Grecija modra« tudi v Prešernovih poezijah kot pomembna sestavina njegovega pesniškega kozmosa.

Toda to je že drugo, širše vprašanje, ki presega okvir tega zapisa.

JUBILANT

BESEDA O ALFONZU GSPANU OB NJEGOVI SEDEMDESETLETNICI

Druga generacija slovenskih slavistov, ki so študirali svojo stroko že na ljubljanski univerzi, torej tista, katere predstavniki so se rodili sredi prvega desetletja našega stoletja in študirali sredi dvajsetih let, je dala vrsto pomembnih strokovnih in znanstvenih delavcev, zlasti na področju slovenske literarne zgodovine. V prihodnjih letih bodo ti ugledni slovenski literarni zgodovinarji praznovali svoj sedemdesetletni življenjski jubilej. Kot prvi je letos 16. oktobra na vrsti znanstveni svetnik Sekcije za biografiko, bibliografijo in dokumentacijo pri Inštitutu za slovensko literaturo in literarne vede SAZU in urednik Slovenskega biografskega leksikona Alfonz Gspan.

Jubilantova življenjska pot se je začela leta 1904 v Krškem in se kmalu nato prenesla v Ljubljano, kjer se je Gspan šolal in preživel večino svojega delovnega in plodnega življenja. Da se je leta 1915 vpisal na realko, je najbrž odločal očetov zgled; Alfonz Gspan starejši je bil po poklicu geometer, po ljubiteljskih zanimanjih pa naravoslovec (prim. Proteus 1957/58, str. 289s). Vendar se je sin že zgodaj usmeril popolnoma drugam. Pomembno je bilo gotovo dejstvo, da je leta 1918 prišel na ljubljansko realko iz Trsta Branko Jeglič in ustanovil literarni krožek Kres, v katerem so se zbirali literarno nadarjeni in za književnost navdušeni realčani, da jim je »môra suhoparno, šolmoštrsko podajanih realij... postajala znosnejša« (JiS 1958/59, str. 230). Še bolj od te zunanje pobude pa je na dijaka Alfonza Gspana delovalo prijateljstvo z zgodaj dozorevajočo literarno osebnostjo sošolca Srečka Kosovela. Tako najdemo Gspana v krogu mladih pesnikov. Po končani realki leta 1922 si je v skladu z novimi nagnjenji izbral študij slavistike, romanistike (francoščine) in primerjalne književnosti. Za študija je še naprej razvijal literarno dejavnost, ki sta se ji pridružila kritika in esejistika, in razširil krog prijateljev. Posebej je bilo pomembno delovanje v literarnem in gledališkem krožku Ivan Cankar (1925, 1926). Vendar se je že v študijskih letih pesniška aktivnost Alfonza Gspana začela postopoma, a vse vidneje umikati znanstvenim stremljenjem literarnega zgodovinarja. Zadnje obdobje njegove ši-

roke literarne aktivnosti pomeni po diplomi na filozofski fakulteti (6. febr. 1931) tajnikovanje pri ljubljanski založbi Tiskovna zadruga (1931—1933) in uredništvo Ljubljanskega Zvona (1932, 1933). S preusmeritvijo poklicne dejavnosti v pedagoško smer (profesor na klasični gimnaziji 1933—1943 in na učiteljišču 1943—1946) se je vse bolj sistematično posvečal tudi literatno zgodovinskemu delu. Temu se je povsem predal po letu 1946, ko je postal bibliotekar Narodne in univerzitetne knjižnice in vodja njenega rokopisnega oddelka, zlasti pa potem, ko je prevzel uredništvo Slovenskega biografskega leksikona (1953) in se kot znanstveni svetnik preselil na novo službeno mesto v Inštitutu za literature Slovenske akademije znanosti in umetnosti (1962; poprej od 1950 že strokovni sodelavec tega instituta).

Prvi začetki njegove strokovne publicistike so se organsko razvili iz literarnega delovanja v dijaškem in študentskih krožkih, saj je najprej stopil pred javnost z nekrologom mlademu literatu Branku Jegliču (*S* 1920, št. 207). Pozneje se je na podoben način oddolžil spominu na prijatelja Vinka Košaka (*JiS* 1958/59). Največ pozornosti pa je z vse večjo znanstveno akribijo posvečal ustvarjalno zdaleč najpomembnejšemu mladostnemu prijatelju Srečku Kosovelu. Članku ob pesnikovi smrti (*Razgled* 1926) je sledila ureditev zbirke *Pesmi pokojnega prijatelja* (*Lj.* 1927), tej pa vrsta člankov v časnikih in koledarjih vse do današnjega časa. Ob tem pretežno priložnostnem publicističnem pisanju pa je Gspan posvetil prijatelju Kosovelu oziroma njegovemu literarnemu delu tudi tehtne študije *Srečko Kosovel* (*Obz* 1946), *Srečko Kosovel, 1904—1926—1954* (*NOja* 1954) in *Neznani Srečko Kosovel* (*Prostor* in čas 1973; tudi posebni odtis). Najpomembnejši je zadnji prispevek z mnogo neznanih pesnikovih pisem in rokopisov, z bogato biografsko dokumentacijo ter s tehničnimi sodbami o pesniku in delu, ki izvirajo iz temeljitega in osebnega poznanja.

Nekakšen protipol tej izrazno barviti, spominsko bogati strokovni publicistiki, pogojeni v mladostnem literarnem vrenju in doživetjih, so strogo znanstveni, na temeljitem arhivskem delu sloneči članki in razprave s področja prešernoslovja, ki imajo svoj začetek v seminarskem delu pri prof. Francetu Kidriču. Že v študentskih letih mu je profesor natisnil v takratnem slovenističnem znanstvenem glasilu članek *Vrba od Prešernovih časov do danes* (*ČJKZ* 1927), istočasno pa je ob stoletnici prve objavljene Prešernove pesmi napisal še članek *O pesmi Dekletom* (*S* 1927, 19. jan.). Ponovno in dosti bolj plodno zanimanje za Prešerna je v Gspanu pobudilo jubilejno leto 1949. S kolegom Mirkom Ruplom sta pripravila novo izdajo *Poezij doktorja Franceta Prešerna* (*Lj.* 1949), prevedla Prešernova pisma (*NS* 1949) in dokončala Prešernov album (*Lj.* 1950) sredi priprav umrlega akademskega učitelja Kidriča. Vzporedno s tem delom pa je Gspan napisal še vrsto prešernoslovske študij in razprav: *Prešernov grob v Kranju* (*SR* 1949), *Bolezen in smrt pesnika Francéta Prešerna* (*Obz* 1949), *O Prešernovi Zdravljici* (*SR* 1950), *Prešernov prevod Grünove Benečanske trojke* (*SR* 1951), zlasti pa članek o pesnikovem imenu, rodu in znamenitih sorodnikih pod geslom *Prešeren* (*SBL* II). Pozneje je napisal še obsežnejšo študijo *Usoda Prešernove literarne zapuščine* (*NOja* 1953), sodeloval pri brošuri *Prešernov spominski muzej v Kranju* (*Kranj* 1965) in s trezno razsodbo poznavalca dokumen-

taričnega gradiva posegel v polemiko o novo odkriti podobi, ki naj bi predstavljala pesnika Prešerna (Delo 1970, št. 106 in 130).

Osrednjo temo Gspanovega znanstvenega dela pa ne predstavlja niti prešerno-slovje niti odkrivanje Kosovelove literarne fiziognomije, marveč preučevanje dela, življenja in dobe Antona Tomaža Linharta. Če ne štejemo priložnostnega članka o Linhartu (S 1926, 28. dec.) iz študentske dobe, se začenja Gspanovo znanstveno zanimanje za našega prvega dramatika leta 1936 z domačo nalogo za profesorski izpit leta 1936 A. T. Linhartova veseloigra Veseli dan ali Matiček se ženi in njena francoska predloga. Sledila je komentirana izdaja Linhartovega Izbranega dela (Celje 1938) za srednješolske potrebe in komparativna študija o drugi komediji Linhartova Županova Micka in Richterjeva Die Feldmühle (SJ 1940). Zaključek prve faze Gspanovih linhartoloških raziskav pomeni izdaja prve knjige Linhartovega Zbranega dela (Lj. 1950); po pretehtanosti prireditve tekstov in po temeljitosti komentarja je to zgledni zvezek v zbirki Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev. Z novimi gradivskimi najdbami in z novimi tolmačenji je dopolnil ali deloma korigiral svoje opombe v tej knjigi z razpravami Prispevek h genealogiji Antona Tomaža Linharta SR 1954), Naš odnos do Antona Tomaža Linharta v preteklosti in sedanjosti (NSd 1956), Ob Linhartovem zbranem delu (JiS 1960/61), Pisma A. T. Linharta gornjeluzišskemu preroditelju dr. Karlu Gottlobu Antonu (Dokumenti SGM II, zv. 8—9, Lj. 1966). Pripravil je tudi novo komentirano izdajo Linhartovih komedij Županova Micka in Matiček se ženi (Lj. 1965, 1972, 1974; Kondor 83) za srednje šole. Najtehtnejši prispevek k poznavanju Antona Tomaža Linharta pa pomeni obsežna monografska razprava Anton Tomaž Linhart, njegova doba, življenje in delo, ki jo je priključil reprezentativni izdaji komedije Ta veseli dan ali Matiček se ženi (Mrb. 1967; Iz slovenske kulturne zakladnice 2). Podnaslov razprave kaže, da je šel po poti pozitivistične literarnozgodovinske metode, ki jo je prevzel od svojih akademskih učiteljev, vendar ga v okviru te metode razen doslednega upoštevanja dokumentiranih zgodovinskih dejstev odlikuje zlasti njihova pretehtana uporaba in včlenjevanje v podobo obravnavanega pisatelja ter dosleden poudarek na njegovem umetniškem delu. Za razpravo je Gspan upravičeno prejel priznanje slovenske kulturne javnosti v obliki nagrade iz Sklada Borisa Kidriča leta 1968.

Tesno povezano z linhartološkimi raziskavami so nastajale tudi druge razprave in izdaje iz obdobja slovenskega razsvetljenstva. K poznavanju Valentina Vodnika je prispeval poročilo o novi najdbi Vodnikova Mala pratika za leto 1798 (SR 1948) in Izbrane pesmi Valentina Vodnika (Lj. 1958; Vezana beseda 12) s skrbno jezikovno prirejenim besedilom in gradivsko bogatimi opombami. Zoisa kot slovenskega pesnika je odkril v temeljito komentirani objavi Tri nova Zoisova slovenska pesemska besedila (SR 1969). O stikih lužiškosrbskega preporoditelja Antona z južnoslovanskimi sodobniki je predaval na simpoziju ob stoptedesetletnici njegove smrti v Görlitzu oktobra 1968; dopolnjeno besedilo predavanja je objavil v slovenskem jeziku pod naslovom Znanstveni stiki lužiškosrbskega preporoditelja Karla Gottloba Antona s slovenskimi, hrvaškimi in srbskimi sodobniki (Zbornik za slavistiku II, Novi Sad 1971). Sintetično podobo slovenskega razsvetljenstva pa je Gspan podal za prvi zvezek kolektivne Zgodovine slovenskega slovstva (Lj. 1956), ki ji je bil sprva tudi urednik. V skrajšani

in deloma vsebinsko dopolnjeni podobi je poglavje izšlo tudi v Zgodovini slovenskega slovstva od začetkov do 1848 (Lj. 1963; Kozmos 8). O slovenski književnosti v dobi razsvetljenstva je predaval tudi na seminarju za tuje slaviste v Zadru 1966 (cikl. razmn.) in napisal razpravo Slovensko prerodno gibanje za madžarsko revijo za primerjalno književnost (prim. Letopis SAZU 22, str. 96).

Jubilant se ni vseskozi zadrževal na označenih osrednjih področjih svojega znanstveno raziskovalnega dela, ampak je publicistično posegal tudi v druga obdobja slovenske literarne zgodovine, dasi predvsem v priložnostnih člankih. Objavljal je novo najdena Cankarjeva pisma; najpomembnejša tovrstna objava je Štirideset pism Ivana Cankarja Štefki in Albini Löffler (NSd 1956). Od leta 1966 ureja zbirko faksimiliranih ponatisov redkih tiskov in rokopisov slovenskih pisateljev Monumenta litterarum slovenicarum, v kateri je s spremno besedo opremil prvi zvezek — faksimile cenzurno revizijskega rokopisa Poezij doktorja Franceta Prešerna (Lj. 1966). Kot soizdajatelj sodeluje tudi pri zbirki razprav in faksimiliranih ponatisov redkih slovenističnih tiskov Geschichte, Kultur und Geisteswelt der Slowenen, ki jo izdaja Rudolf Trofenik v Münchnu. Tu je v zborniku ob sedemdesetletnici Antona Slodnjaka (München 1969) objavil razpravo Ein Lied wider die slowenischen Bauernrebelln aus dem Jahre 1515. Kot urednik Slovenskega biografskega leksikona je pripravil celotno tretjo knjigo (9. zv. 1960, 10. zv. 1967, 11. zv. 1971) in zanjo sam obdelal nad petdeset gesel. Z leksikografskimi članki je sodeloval tudi v Enciklopediji Jugoslavije (Zagreb) in Encyclopaedii Britannici (Chicago, Toronto, London). V romanistiki in komparativni literaturi se je izpopolnjeval v študijskem letu 1928/29 v Parizu; s teh področij je razen primerjalnih razprav v zvezi s svojim slovenističnim delom objavil tudi daljšo študijo Mojster Francois Villon (LZ 1931). V bibliotekarstvu je strokovnjak za konserviranje in restavriranje; kot predavatelj tega predmeta sodeluje že poldrugo desetletje na bibliotekarskih tečajih oziroma na Pedagoški akademiji v Ljubljani. Napisal je več tovrstnih strokovnih člankov in skripta Konserviranje in restavriranje bibliotečnega in arhivskega gradiva (Lj. 1958, cikl.) Je referent za knjižnice pri Zavodu za spomeniško varstvo SRS. S hrvaškim strokovnjakom Josipom Badalićem je izdal popis Inkunabule v Sloveniji (Lj. 1957; Dela SAZU, II. razr. 10).

S tem orisom Gspanovega mnogostranskega in plodnega delovanja pa obseg njegove dejavnosti še ni izčrpan. Pomembnemu in delavnemu slovenskemu literarnemu zgodovinarju, ki ga šteje med sodelavce tudi naš časopis (sodeloval je v letnikih 1958/59, 1960/61, 1963/64 in 1969), želimo še dolgo življenje in strokovno delovanje.

Jože Koruza
Filozofska fakulteta v Ljubljani

Zapiski, ocene in poročila

PRIČEVANJE IZ 1949

Misel o časopisu, kakor je Jezik in slovstvo, se je rojevala v letih po 1945. Konkreten predlog je stavil odboru Slavističnega društva Viktor Smolej junija 1949; priobčujemo besedilo predloga, kakor ga je v kopiji ohranil predlagatelj. V naslednjih letih je misel o listu dozorevala tako glede vsebine in oblike kakor glede gnotne osnove. Ko je bil predlagatelj tajnik in v poslovnem letu 1953/54 predsednik Slavističnega društva, so se zbrala prva denarna sredstva za izdajanje JiS. Z letom 1955/56 je začel mesečnik izhajati. Ime mu je dal dr. Anton Slodnjak — posnel ga je po zborniku slavističnih predavanj, ki je izšel v Mariboru 1954 pod naslovom Pogovori o jeziku in slovstvu.

Ljubljana, konec junija 1949.

PREDLOG ZA SEJO ODBORA SLAVISTIČNEGA DRUŠTVA

Ker na prvi seji Slavističnega društva predloženi predlog po mojih ustnih utemeljitvah morda ni bil dovolj jasno podprt, zapisujem tu glavne misli. Predlagam, da se moj predlog — če se to ni izvršilo — vpiše naknadno v sejni zapisnik tiste seje.

Predlagam, da Slavistično društvo začne z novim šolskim letom izdajati poljuden literarno-zgodovinski, sodobno literarno informativen, jezikovno posvetovalen in pedagoško-didaktičen mesečnik.

Sedanja Slavistična revija je namenjena slavistični, zlasti slovenistični znanosti, razpravam, ki prinašajo nove poglede in nova odkritja iz naše slovstvene preteklosti. Kot tak list spada med publikacije Akademije znanosti in umetnosti. Sam zase bi ga ohranil kot glasilo Slavističnega društva, ker je naše društvo veliko elastičnejše, medtem ko bi publikacija pod okriljem Akademije ne pripuščala do besede nečlanom oziroma nedopisnikom. Ostane pa naj v okviru Slavističnega društva, glasilo v prvi vrsti univ. profesorjev slavistike in slavistov znanstvenikov.

Izredna raznorodnost sedanjih učiteljev slovenščine, srbohrvaščine in ruščine, ki niti zdaleč niso pripravljene za poučevanje slovanskih jezikov, zahteva od društva, da jim oskrbi izobrazbo oziroma jim vsaj v tekočem delu nudi svojo pomoč. Slavistič-

na revija jim tega ne daje, enako ne dobe te pomoči nikjer drugod. Kratki informativni članki, opozorila na literarne dogodke, didaktična napolnila, vsaj vsebinska bibliografija dosegljivih novih virov za sodobnejše predavanje naše literature in jezika, kakor tudi literature in jezika Srbov, Hrvatov, Črnogorcev, Makedoncev in Rusov, da ne govorim o potrebi svetovnega razgleda — to naj prinaša tak mesečnik. Gre za hitro osnovno pomoč učitelju pri vsakdanjem delu, ne za znanstveno slavistično bogatenje. Tak mesečnik za popularizacijo slavistike — morda še v zvezi z zgodovino in zemljepisom, torej za domoznanstvo! — je potreben tudi naši ljudski prosveti, vsem tečajnikom starejših letnikov itn.

List naj bi bil mesečnik, samo na dveh, treh polah. Razen konzorcija v Ljubljani bi moral biti tak sotrudniški konzorcij vsaj še v Mariboru. Ob začetku vsakega leta je seveda potreben nujen načrt za celo leto — namreč podroben seznam člankov s pisatelji, ki bodo ob pravem času članke predložili. Ob teh vnaprej določenih člankih, ki lahko zavzamejo že vnaprej pol letnika, naj se potem dodajo aktualni članki, manjša navodila, zanimivosti, podrobna bibliografija člankov in kritik, ki zadevajo območje, za katero je postavljen mesečnik, pogled v svetovno slavistiko, v svetovne literarne dogodke, članki o pisateljih-pesnikih, ki so v učnem načrtu, pa nimamo o njih sploh nobenih člankov in virov v slovenščini; jezikovna posvetovalnica itn. S tem mesečnikom bi se razširil krog doslej planiranega jezikovnega časopisa — ki bi po mojem mnenju sam zase ne imel dovolj gradiva za neko redno izdajanje.

Ako izključimo tu vprašanje papirja, tiskarne itd., je pri novem listu glavni problem:

1. postaviti tehničnega urednika. Mislim, da je tak nujno potreben Slavističnemu društvu tako zaradi Slavistične revije kakor zaradi Klasja, ki ne bo nikoli uspevalo dovolj uspešno, dokler ne pride v roke Slavističnega društva.

Ob tehničnem uredniku mora seveda biti pravo uredništvo, ki naj si porazdeli po-

samezne odseke lista (zgodovina starejše, srednje, novejšje slovenske literature, bibliografski del, sodobni literarni dogodki, jubileji, jezikovna posvetovalnica, jezikovna zgodovina, didaktika, slovanski razgledi itd., itd.).

2. vprašanje cenzure oziroma odobravanja za tisk; brez zelo široke moči odločanja, ki naj ga ima uredništvo, je seveda vsaka misel na list neizvedljiva, ker bi sicer list izhajal z večmesečnimi zamudami. Zato bi se bilo treba domeniti točno z ministr-

stvom, kdo je zadnji, ki daje imprimatur, in ta človek bi moral seveda imeti za to tudi vsakokrat čas, kadar bi ga vprašali uredniki. Brez absolutne zanesljivosti izhajanja ob določenih rokih je seveda meščnik iluzoren.

Pripomba: Gornje misli sem napisal po okrožnici z dne 10. junija, ki ga je letos razposlal odbor.

Viktor Smolej
Filozofska fakulteta v Ljubljani

TEMELJI ZA MAKEDONSKO LITERARNO ZGODOVINO

Makedonske založbe so zadnji dve leti izdale v 20 knjigah tri dela, ki jih lahko upravičeno imamo za temelje makedonske literarne zgodovine. Ker obsežnejšega kompletnega učbenika ni, predstavljajo zbrane ljudske književne umetnine zbiralca Marka Cepenkova, »Izbrana dela« Haralampija Polenakovića in antologija »Makedonska književnost v književni kritiki« za zdaj temeljni in hkrati dovolj obširni priročnik o makedonski literaturi od njenih začetkov do danes. Cepenkova zbirka vsebuje vrsto del, s katerimi je mogoče ponazoriti različne vrste ljudske pesmi, pripovedi, rekel in podobnih umotvorov. Polenakovića dela, ki so sicer javnosti že dolgo znana, pomenijo v svojih petih knjigah poleg njegovih »Strani o makedonski književnosti« enkratno informacijo o makedonski literaturi 19. stoletja. (Sicer je Georgi Stalev napisal 1963 še kratek učbenik »Pregled makedonske literature 19. stoletja«, Duško Nanevski pa sramežljivo kratko, vendar odlično zgodovino makedonske literature za »Pregled jugoslovanskih literatur« Dragutina Stefanovića in Vukašina Stanisavljevića 1966. V naši zvezi je treba prav tako še omeniti »Makedonsko ljudsko poezijo« 1966 in »Pregled makedonske proze« 1970 Tome Szdova ter »Utemeljitelje makedonske dramske književnosti« 1972 Aleksandra Aleksijeva pa tudi nekatere druge krajše ali daljše tovrstne članke v makedonski in drugi jugoslovanski periodiki oziroma v posebnih zbornikih, s tem pa bi bila bera makedonske literarne zgodovine izčrpana).

1. »Makedonske ljudske umetnine« so se 1972 v 10 knjigah pojavile na makedonskem knjižnem trgu in predstavljajo brez dvoma najboljše delo folklorista Marka Kostova Cepenkova (organizacija dela

za novo izdajo: skopski Institut za folkloro, založba Makedonska knjiga). Na 3500 straneh je v knjigah zbrana ogromno folklornega gradiva, pisanega v čisti prilepki makedonščini. — Prva pričevanja o makedonski folklori je zapustil grški diplomat in pisatelj Nikifor Gregoras, ki se je v 14. stoletju navdušil za pesmi in plese Makedoncev iz Strumice. Prvo makedonsko ljudsko pesem (iz Kosturskega) je zapisal visoki papeški uradnik Silvester v 16. stoletju; v »Erlangenskem rokopisu srbohrvatskih ljudskih pesmi« jih je nekaj tudi makedonskih. Vuk Karadžić je v svoji zbirki srbskih ljudskih pesmi tiskal prav tako eno makedonsko. Prvo obsežno zbirko makedonskih ljudskih pesmi je izdal Stevan Verković 1860 v Beogradu; pesmi je nabral v Seresu in okolici. 1861 sta Stručana brata Miladinov v Zagrebu tiskala svoj zbornik makedonskih pesmi. V preteklem stoletju pa so se pojavili še številni drugi zbiralci makedonskega ljudskega slovstva; pomemben je bil npr. ohridski folklorist Kuzman Šapkarev, ki je 1885 do 1894 izdal osem zvezkov folklornega gradiva. Od 1889 je v sofijskem »Zborniku za ljudsko umetnost, znanost in književnost« Marko Cepenkov izdajal zlasti ljudske pripovedke, vendar je od najnovejše izdaje vsaj tretjina njegovega gradiva ostala v rokopisu, ki ga je hranil Arhivski institut na Bolgarski akademiji znanosti v Sofiji (nekatero Cepenkove zapise je tiskal Blaže Koneski 1954, posamezni so se pojavili v različnih učbenikih in knjigah).

Marko Cepenkov je najplodovitejši makedonski folklorist. Čeprav neuk, po poklicu krojač, je v štiridesetih letih zapisal velikansko množico ljudskih besedil. Rodil se je 1829 v Prilepu (po drugi verziji v Kruševu, od koder je bila družina), bližnje

znanstvo z Miladinovima, pesnikom Žinzi-fovim in Šapkarevom je bilo odločilno, da se je lotil zbirateljskega podviga, ki je impozantan tudi v svetovnih razsežnostih; začel je okrog 1856/57. Besedilo je najprej poslušal, potem pa ga doma v miru reproduciral ter zabeležil; tako so njegovi zapisi nenavadno slogovno izenačeni. — Makedonija je bila tisti čas pod turško oblastjo; Srbija in Grčija, od 1878 tudi Bolgarija, pa so bile svobodne, tako je Cepenkovi 1888 odšel v Sofijo, da bi zbrano gradivo objavil; že leto kasneje se mu je želja izpolnila. V Sofiji je potem ostal do svoje smrti 1920.

Deseterica knjig zbranega gradiva je urejena takole:

Prva knjiga (354 str.) vsebuje 170 ljudskih pesmi, po Cepenkovi »ljubezenskih in različnih, otroških in smešnih«. V novi izdaji je uredniško delo opravil profesor ljudskega slovstva na skopski filozofski fakulteti Kiril Penušliski, ki je napisal tudi spremno besedo, medtem ko je uvod v zbirko prispeval Tome Sazdev. Na koncu knjige so označeni viri pesmi, dodan je register zemljepisnih imen in prepotrebni slovar manj znanih besed (predvsem turških).

Druga, tretja, četrta, peta, šesta in sedma knjiga vsebujejo ljudske pripovedke, novi urednik je isti, sodelovala pa sta pri delu še Blaž Petrovski in Leposava Spirovska. Na okoli 2000 straneh je tiskanih 681 ljudskih pripovedk, kar predstavlja tretjino vsega doslej znanega fonda makedonskega ljudskega pripovedništva. — Prvo makedonsko ljudsko pripovedko je sredi preteklega stoletja zabeležil docent kazanske univerze Viktor Grigorovič, prvi dve makedonski ljudski pripovedki pa je objavil utemeljitelj sodobne makedonske poezije Konstantin Miladinov. Veliko število pripovedk je pred Cepenkovom objavil že Šapkarov, kasneje so jih zbirali in tiskali še mnogi srbski, bolgarski in makedonski folkloristi, vse do današnjih dni, vendar nihče ni bil tako uspešen kakor Cepenkovi. — Knjige so urejene tematsko; druga vsebuje živalske pripovedke in pravljice, v njej je tudi najdaljša doslej znana makedonska pripovedka Silni štrk (prevedena tudi v slovenščino skupaj z drugimi jugoslovanskimi pripovedkami v izboru in prevodu Nade Carevske); tretja vsebuje pravljice, četrta legende, peta realistične pripovedi, šesta humoristične in sedma izročila. Opremljene so z enakim znanstvenim aparatom kakor prva.

Osmo knjiga vsebuje pregovore in rekla, uganke, preklete in blagoslove (348 str.); uredil in komentiral jo je Tome Sazdev, vsebinsko klasifikacijo pregovorov pa je opravil že Cepenkovi.

Deveta knjiga vsebuje ljudska verovanja in običaje ter otroške igre; uredila sta jo Penušliski in Spirovska, »Beleške o transkribiciji in lektoriranju Cepenkovih besedil« pa je vanjo prispeval jezikovni urednik in lektor celotne izdaje Todor Dimitrovski. Gradivo za to knjigo je Cepenkovi zbral kasneje, predstavlja pa avtentično podobo človeka, ki si še ne zna razlagati naravnih pojavov in zato veruje v različne čarovnije.

Deseta knjiga vsebuje zgodovinsko etnografsko gradivo in ustrezne literarne sestavke; uredil jo je in ji uvod napisal direktor instituta za folkloro Blaž Ristovski. Knjiga prinaša številne opise obrti in orodja, ki so ga uporabljali različni rokodelci, dalje obleke, tajnih jezikov, jezikovne fraze iz Prilepa, različna imena ipd. — 1896—1901 je Cepenkovi tudi sam pisal verze, ki pa so predvsem kulturno zgodovinskega pomena; opredeliti jih je mogoče kot družbeno politično oziroma pečalbarsko poezijo. Napisal je še dramo »Crne vojvoda« z izrazito družbeno politično tendenco in poudarjeno željo po osvoboditvi Makedoncev izpod Turkov (Crne vojvoda je zaščitnik prilepskega ljudstva). In končno je zapustil še »Avtobiografijo«, iz katere črpamo znanje o njem.

2. Izbrana dela Haralampija Polenakovića (I—V, 1973) za makedonsko javnost niso presenečenje, saj je avtor gotovo najpomembnejši zgodovinar makedonske književnosti, predvsem najstarejši in tiste iz 19. stoletja. Kakšno polovico svojih razprav, ki so sicer raztresene po različnih publikacijah, je zdaj zbral v zaokroženo knjižno izdajo.

Prva knjiga — »V svitu slovanske pismenosti« (290 str.) vsebuje študije in znanstvene razprave o najstarejši slovanski in makedonski književnosti z začetki v 9. stoletju, s solunskima bratoma Cirilom in Metodom ter z njunim ustoličenjem makedonskega slovanskega narečja iz okolice Soluna za knjižni jezik vseh Slovanov. Šest obsežnih razprav v knjigi se ukvarja z njima, z njuno diplomatsko in prosvetljalno mislijo v Moravi in drugod, s členjenjem cirilmetodovskega vprašanja med Makedonci v preteklem stoletju. Drugi del knjige je posvečen učencem Cirila in Me-

toda, živečim in delujočim v Makedoniji, si cer pa tesno povezanim z obema bratoma. To sta bila predvsem Kliment Ohridski, najdoslednejši nadaljevalec njenega dela in utemeljitelj ohridske književne šole, ter njegov cerkveni brat Naum Ohridski.

Druga knjiga vsebuje študije o makedonski folklori (474 str.) in predstavlja teoretsko studiozno dopolnitev folklornega gradiva Marka Cepenkova oziroma drugih makedonskih zbiralcev ljudskega slovstva. Prav Polenakoviču gre hvala, da je danes že precej znana zgodovina tega zbiranja, da je marsikaj znanega o zbiralcih Panajotu Ginovskemu, Šapkarevu, bratih Miladinovih, o makedonskem ljudskem epu, makedonskih epskih junakih Čavdar vojvodi, Pitu Guli, o nekaterih ljudskih pesmih, npr. o znani »Biljana je platno belila«.

Tretja knjiga (272 str.) prinaša študije o novejši makedonski književnosti, tako o prvem makedonskem pripovedniku v ljudskem jeziku Joakimu Krčovskemu, o tevovskem cerkvenem pisatelju Kirilu Pejčinoviču, o makedonskih tiskarjih in tiskarnah v 19. stoletju s posebnim poudarkom na tiskarju in kulturnem delavcu Teodoziju Sinaitškemu.

Četrta knjiga (376 str.) je pravzaprav nadaljevanje prejšnje in predstavlja monografijo o narodnem bardu Stružanu Dimitru Miladinovu ter njegovem bratu, nadarjenem liriku Konstantinu: o njunem družinskem življenju, otrostvu, šolanju, dejavnosti, tiskanju zbornika 1861 in njuni tragični smrti leto dni kasneje.

Peta knjiga (276 str.) prinaša razprave in eseje o prvem makedonskem pesniku, dramskem pisatelju in ljudskem učitelju Velesovcu Jordanu Hadži Konstantinovu — Džinotu, o bratih Konstantinu in Andreju Petkoviču iz okolice Velesa ter o najimpozantnejši in najbolj tragični makedonski pesniški osebnosti 19. stoletja Ohridcu Grigoriju Prličevu.

Polenakovičeva zbrana dela so otipljiv plod avtorjevega dolgotrajnega in več ko zaslužnega znanstvenega delovanja kot profesorja stare makedonske, srbske, hrvatske in slovenske književnosti na skopski univerzi. Tehtnost tega dela utemeljuje pisca tudi kot enega prvih članov makedonske akademije znanosti in umetnosti; danes je njen podpredsednik.

3. Izbor in redakcijo »Makedonske književnosti v kritiki« I—V so opravili Aldo Kliman, Rade Siljan, Vele Smilevski in Sande Stojčevski. Delo je izšlo pri založbi Mislav v Skopju 1973—74 in predstavlja odlično dopolnitev Cepenkovu ter Polenakoviču, saj nudi celostno podobo makedonske književnosti z estetsko kritičnega vidika. Prva knjiga je posvečena ljudskemu pesništvu, druga literaturi do druge svetovne vojne, naslednje tri pa sodobni makedonski liriki, pripovedni prozi in dramatik.

V prvi knjigi (510 str.) je torej podana kritično znanstvena ocena makedonske ljudske poezije in proze izpod peresa Polenakoviča, Penušliskega, Sazdova, Koneskega, Nanevskega, Todorovskega, Iljoskega in Staleva.

V drugi knjigi (546 str.) najdemo znanstvene kritično estetske prikaze prvih verskih pisateljev, ki sta tiskala knjige v makedonskem ljudskem jeziku, Joakimu Krčovskemu in Kirilu Pejčinoviču (Polenaković, Koneski), prvem makedonskem pesniku Jordanu Hadži Konstantinovu — Džinotu (Polenaković), poetu Konstantinu Miladinovu (Polenaković), znamenitem ohridskemu pesniku Prličevu (Stalev, Todorovski), o Zinzifovu (Spasov), o dramatikju Vojdanu Černodrimskemu (Aleksiev), makedonskem proletarskem poetu, ki je pisal v bolgarščini, Nikoli Vapcarovu, in Koletu Nedelkovskemu (Mitrev), Koči Racinu (Spasov, Mitrev).

Tretja knjiga (528 str.) se na enak način ukvarja z dramatikjo, prozaisti in pesniki, ki pišejo iz druge vojne v današnje dni (naj h knjigi zapišemo opombo: čeprav so poglavja makedonske književnosti smiselno in kronološko uspešno odmejena in zaokrožena, bi jih bilo iz praktičnih razlogov dobro še ustrezno poimenovati, tako kakor v prvi knjigi). Gre za prvo sodobno književniško generacijo: dramatike Rista Krleta, Vasila Iljoskega, Antona Panova, pripovednike Vlada Maleskega, Jovana Boškovega in Jordana Leova ter lirike Aco Šopova, Blaža Koneskega in Slavka Janevskega (zadnja dva pišeta tudi prozo). Avtorji kritičnih prikazov so poleg že poprej imenovanih še Milan Gjurčinov, Nada Momirovska, Georgi Stardelov, Blagoje Ivanov, Miodrag Drugovac, Atanas Vangelov, Slobodan Micković idr.

Četrta knjiga (388 str.) vsebuje prikaze makedonskih književnikov, ki so začeli pi-

sati po vojni in so makedonsko književnost tematsko povezali s sodobnostjo; gre za drugo književniško generacijo: Gogo Ivanovski, Gane Todorovski, Branko Pendovski, Lazo Karovski, Tome Momirovski, Srbo Ivanovski, Mateja Matevski, Dimitar Solev, Simon Drakul, Cane Andreevski, Ante Popovski, Blagoja Ivanov in Ljuben Taškovski. Nova kritično-esejistična imena: Petar Boškovski, Todor Čalovski, Done Panovski, Bogomil Gjuzel, pa tudi nekateri kritiki drugih jugoslovanskih narodnosti.

Peta knjiga (510 str.) prikazuje tako imenovano tretjo in četrto poveljno generacijo: Metodija Fotev, Vladimir Kostov, Vlada Urošević, Petre Andreevski, Petar Širilov, Branko Varošlija, Živko Čingo, Taško Georgievski, Jovan Koteski, Mile Nedelkovski, Petar Boškovski, Mihail Pendžov, Jovan Pavlovski, Bogomil Gjuzel, Čedo Jakimovski, Božin Pavlovski, Dimitar Baševski, Atanas Vangelov in Todor Čalovski. Novi imeni iz območja kritike: Danilo Kocevski in Vlada Urošević.

Vsaka knjiga vsebuje bio-bibliografske podatke o obravnavanih pisateljih ter pregled kritike, ki so jo pisali upoštevani avtorji. Na ta način je nastal kar natančen pregled celotne književne ustvarjalnosti, pa tudi pisanja posamičnih makedonskih avtorjev. Na koncu zadnje knjige je doda-

na zaključna beseda »V makedonsko književnost z makedonsko kritiko«, v kateri so naglašene pglavitne posebnosti makedonske literature. Kakor so morda iz zgodovinskega pregleda makedonske književnosti razvidne nekatere diskontinuitete, pa današnja makedonska književnost premore tesno zvezo z izročilom stare ohridske šole, apokrifov, srednjeveških pripovedk in romanov, z bogatim ljudskim slovstvom, s tradicijo cerkvenih piscev, prepovediteljev, meščanskih pesnikov, dramatikov, pesnikov s konca prejšnjega in iz prvih štirih desetletij tega stoletja. Današnja makedonska literatura živi v vseh književnih zvrsteh in vrstah, v prevodih ji je dostopen sproten stik s svetovnimi književnostmi. Z njo vred se je razvila književno estetska in kritična misel, ki je postavila tudi že temelje literarni zgodovini. Dodažnjše skice in fragmenti iz zgodovine makedonske literature v Makedoniji, v jugoslovanskih učbenikih in v svetovnih enciklopedijah bo mogoče po zaslugi novih knjig Cepenkova, Polenakovića in »Makedonske književnosti v kritiki« kmalu strniti v kompletno zgodovino makedonske literature; takšna zgodovina bo pri priči postala tudi eno temeljnih slavističnih pomagala v vseh pomembnejših bibliotekah po svetu.

Dragi Stefanija

Filozofska fakulteta v Ljubljani

MONOGRAFIJA O LEPOSLOVNEM USTVARJALCU IVANU TAVČARJU

Zoper ustaljene navade v strokovni publicistiki, po katerih se je poročanju o nedokončanostih bolje izogibati, naj vendarle že zdaj opozorimo na obsežni, 600 strani obsegajoči prvi del monografije o Tavčarju kot leposlovnem ustvarjalcu — znane literarne zgodovinarke Marje Boršnikove. Knjiga je še z lansko letnico izšla letos pri mariborski založbi Obzorja v moderni broširani opremi (Bronislav Fajon) z mnogoterim slikovnim gradivom.

Tisto, kar bralca in že tudi prelistovalca knjige takorekoč osupne na prvi pogled, je velikansko množstvo zbranega gradiva vsakršne vrste, od biografskega preko družbeno in politično zgodovinskega do idejno in slogovno interpretativnega. Prvi hip se zato ustrašimo, da nam je prišel v

roke kak primerek tiste vrste literarnozgodovinskega pozitivizma, ki je pozabil na to, da ima zbiranje pozitivnega gradiva še kak namen zunaj sebe. Vendar je strah odveč; resda razbor porabljenega gradiva sem in tja mogoče v resnici uide čez kolesnice popolne funkcionalnosti, vendar se v glavnem ne osamosvaja do samozadostnosti in zvečine dovolj organsko, prepričljivo služi temeljnemu avtoričinemu hotenju, interpretirati Tavčarjevo leposlovno pisanje v dialektičnem razmerju do brezštevilnih iztočnic življenjskega, psihološkega in družbenega značaja. Ker ji je torej osrednji predmet zanimanja Tavčarjevo leposlovje, Tavčarjevo siceršnje življenje in družbena ter siceršnja razmerja pa le bolj v ozadju te literature, je svoj obsežni prikaz začela s Tavčarjevimi literar-

nimi začetki 1863 ter ga za zdaj razprla do leta 1893, ko naj bi pisatelj končno realiziral enega svojih osrednjih življenjskih programov (na lastni utemeljen družbeni vzpon): nakup graščine Visoko, ter s tem kompenziral huda in dolgotrajna duševna bremena kot vir literarnih pobud.

Omenjeni življenjski program naj bi se v Tavčarja zažrl že v zgodnji puberteti, vsaj takrat, ko se je kot štirinajstletnik neusmiljeno zaljubil v bogato nezakonsko hčer ljubljanskega bogataša Terpinca, ji svojo ljubezen izrazil z glasno polnočno podoknico, za njo pa požel zasmeh, kaznovanje in nejeven izgon iz ljubljanske gimnazije. Kakor se je erotika že poprej pri Tavčarju pojavljala kot izpovedna dominanta (»erotika je Tavčarju pomenila isto kakor življenje«, str. 323), se je zdaj družno z ambicijo po socialnem povzpetu (družbena zenačitev z ljubljeno osebito) formirala v motiv, ki se zlasti skozi prvo polovico Tavčarjevega pisateljavanja ponavlja do obsedenosti: mlad kmečki izobraženec se zaljubi v grajsko konteso in ona vanj brezmejno erotično čustvo in družbeni povzdig v neločljivem sprepletu. — Izhodišče, nekakšno otipljivo pradoživetje, kot izhodiščni strukturant Tavčarjeve literature, se zdi za nadaljnjo kompozicijo monografije o Tavčarju zanimivo in plodno. Sleditev kombinaciji značilne libidinozne investicije in družbene ambicije v različnih metamorfozah, krčenjih in dopolnjevanjih, predvsem pa literarnih realizacijah, ostaja v resnici skelet nadaljnjemu razpravljanju; vanj pritegne avtorica kajpada množstvo siceršnjih zapažanj in dejstev, ki jih je z očitno velikansko pridnostjo zbirala in tvorila vse do konca štiridesetih let, ko je začela urejevati Tavčarjevo ZD.

Ker je ta zapis spričočasne nedokončnosti monografije res le opozorilnega značaja in se bo kasneje tega strokovno bogatega in zanimivega dela morala lotiti tehtnejša recenzija, naj te vrstice sklenemo s priznanjem, da dobivamo z novo monografijo eno temeljnih del slovenskega Tavčaroslovja, mimo katerega zlepa ne bo mogel brez slabe vesti literarni zgodovinar, ki se bo ogledoval po slovenskem 19. stoletju. — Po drugi strani pa naj bolj na hitrico vendarle izrazimo delovni pomislek, ki siceršnji tehtnosti nove razprave o Tavčarju ne more prida do živega, ki pa

se opazovalcu kot izzivalna skušnjava vendarle ponuja sam od sebe: za kompozicijo monografije rabita avtorici dva strukturant — že omenjeno pisateljevo mladostno erotično doživetje, spremenjeno v vodilo in nagnjenje njegovega literarnega snovanja — ter že znana in večkrat kritizirana (kajpada ob drugih priložnostih) »kristalizacijska shema življenjskega ritma«, ki avtorici pri Tavčarju izkazuje obrazec peterice dvanajstletnih ustvarjalnih (življenjskih) dob oziroma deseterice šestletnih obdobj (pričujoči prvi del monografije se ukvarja s časom do poltretje »ustvarjalne dobe«, s prvo trideseterico let). Saj, pomislek ob takšni delitvi je že znan: brez dvoma obvladuje neki ritem vsakršno življenje, tudi ustvarjalno, in ga je torej primerno, če že ne kar potrebno ugotavljati. Teže pa je in manj sprejemljivo to ali ono življenje, kakršno si že bodi, meriti s takšnim ali drugačnim metričnim obrazcem, v tem primeru $x+x/x+x/x+x/x+x/x+x$. Metrične, v tem primeru časovne enote so življenjsko realizirane z različno intenzivno »življenjsko vsebino«; če hočemo biti po sili slikoviti, potem bi rekli, da je z njim tako kakor s štetjem impulzov za telefonskega naročnika: naročnik pri mesečnem plačevanju telefonske naročnine otipljivo občuti, da tri minute in tri minute sploh ni šest minut, če se je prve tri minute pogovarjal s Šiško, druge tri pa z Moskvo; kakor sta časovna intervala-metrični enoti enaka, sta napolnjena z docela različnim številom impulzov (ritmičnih enot), po katerih je treba pogovor plačati. Podobno mora človek za navidezno enake čase preživetja plačevati različno ceno; ustvarjalec kajpada tudi. — Tako se zdi ugotavljanje »kristalizacijske sheme življenjskega ritma« še nekako sprejemljivo kot sekundaren, preglednost spodbujajoč kompozicijski pripomoček, teže pa kot avtonomno dognanje. — Je pa resnici na ljubo priznati, da avtorica s tezo ne sili z vso močjo v ospredje, čeprav sicer še naprej neomajno, le da malo bolj potihem, veruje v svoj prav.

Ampak to res le ob robu. Knjigo naj ob pričakovanju nadaljevanja in s tem tudi osnove za tehtnejšo recenzijo bralcem priporočimo kot nadpovprečno zanimiv in zraven dovolj poljudno pisan prispevek slovenski literarni zgodovini.

M. Kmecl
Filozofska fakulteta v Ljubljani

POROČILO O ZANIMIVEM UČBENIKU

Oni dan mi je prišla v roke knjiga Vere Gregorač SLOVENŠČINA I, književnost z berilom za ekonomske srednje šole. Ima 203 strani formata 16,5 × 23,5 cm ter nekakšno prilogo, delovni zvezek — jezikovne vaje, ki obsegajo 68 strani istega formata. Broširani knjigi je izdala Dopolisna delavska univerza v Ljubljani 1973.

Sprva sem mislil, da gre za natis kakšnih skript, kakršnih je spričo pomanjkanja učbenikov med našimi praktiki veliko. Ko pa sem knjigo prelistal nekoliko natančneje, sem se je razveselil in zato pišem o njej.

Razpored in množina gradiva v njej očitno ustrežata učnemu načrtu za slovenski jezik v ekonomskih srednjih šolah in zajemata osnovna slovniska vprašanja z uporabnimi jezikovnimi vajami, prav tako kakor vrsto informacij literarno zgodovinskega, poetološkega in literarno vzgojnega značaja. Jezikovne vaje izpričujejo mnogokaj pedagoško domiselnega in uporabnega, pri tem je treba posebej poudariti težnjo po uveljavitvi načela, naj učenci iz jezikovnega gradiva sami prihajajo do splošitev in zakonitosti, vendar bi rad v tem poročilu podrobneje spregovoril le o literarnem delu učbenika.

Prvo poglavje — Uvod v literarno teorijo in branje — začena avtorica z razmišljanjem o tem, kaj je pravzaprav umetniško ustvarjanje. Ob iskanju najustrežnejšega odgovora pa daje besedo našim umetnikom: Andreju Hiengu, Otonu Župančiču, Ivu Andriću (ki ga kar takoj predstavi kot Nobelovega nagrajenca, kar ni nevažno), Rihardu Jakopiču, Edvardu Kocbeku in kritiku Vasji Predanu. Iz navedkov sicer nekoliko enoplastno, a dovolj prepričljivo zaključuje, da je umetnost pravzaprav svojevrstno iskanje resnice o naravi, človeku in življenju.

Nadaljuje z razmišljanjem o genezi umetniškega dela. Nazorno in prepričljivo razloži pojme, kot so umetniška odzivnost, navdih, enkratnost umetniške stvaritve, umetnikov ustvarjalni užitek. Sledi poglavje o izraznih sredstvih besedne umetnosti. o pesniškem jeziku in slogu. Nato pa zadeve posrečeno konkretizira s primerjavo navedka iz Valvazorjevega zgodovinskega poročila in odlomka iz Aškerčeve Tlake, ki se oba nanašata na dogodke v Mehovem, v vseslovenskem kmečkem uporu 1515.

O tem, kaj resničnemu umetniku pomeni iskanje najustrežnejšega izraza, spet pričajo navedki iz Tavčarja, Cankarja in Vođuška. Odstavek se zaključí s Cankarjevo ugotovitvijo, kako da se slog rodi iz misli. — Na kratko so potem razložene vrste besedne umetnosti in že smo pri tem — kako beremo leposlovne stvaritve. — Branje je obnavljanje ustvarjalnega procesa, je doživljanje, dokazuje avtorica, in s tem zaokrožuje razpravljanja o odnosu ustvarjalec — besedna umetnina — bralec. Sledi še opozorilo o funkciji ved, ki pomagajo doumevati literaturo in pregled najbolj temeljnih pojmov iz metrike; tu zveemo nekaj o stopici, verz,u, kitici, o rimi. S tem pa prispemo do treh »zgledeov«, kako moramo brati literarne stvaritve«, od katerih je zlasti prvi posrečena stilna interpretacija pesniškega besedila. Gre za Zlobčevo pesem Glej rožico ... iz spleta pesmi z naslovom Beseda. Sledi interpretacija odlomka iz Jurčičevega Desetega brata in odlomka iz Cankarjevih Hlapcev. — Ob tem postopku, ki je nekakšen vzorec za aplikacijo teorije v praksi, so razloženi še tile pojmi: motiv, pesniški jezik kot jezik podob, ideja, snov, roman kot epska stvaritev, protagonisti v dramskem besedilu, dramatični konflikt. Iz teh in takih razlag pa učenec lahko vsaj zasluti bistvene razlike med liriko, epiko in dramatiko.

Gre za to, da je tu na začetku navedeno res le tisto najnujnejše, osnovni fond teoričnega znanja, ki ga potrebujemo že od vsega začetka, a ga potem poglobljamo ob posameznih poglavjih iz književne zgodovine. Na posrečen način je tu rešen problem, kam z literarno teorijo, na začetek, v prvi razred, ali kam? Učenec bo ob takem pristopu osnovne pojme, ki jih sprejme že v 1. letniku, razvijal, poglobljal in razčiščeval do konca šolanja. — Stalni ukrasni pridevek bo kot stilno figuro n drobneje spoznal ob ljudskem slovstvu, enako pomanjševalnice, srbski deseterec, pa ljudsko balado, romanco in basen. Ep in epski slog bo poblizje spoznal ob antiki, prav tako tudi heksameter; tercino ob Danteju, ob Petrarki sonet, ob Boccacciu novelo, ob Cervantesu pa se bo srečal s pojmom prvi moderni roman itd.

Poglavje se, kot tudi vsa naslednja, zaključí z vprašanji in nalogami, o čemer pa bom govoril kasneje. Še dva zaključka pa je treba vendarle narediti kar tu. Avtorici se z navajanjem mnenj novejših, tudi sodob-

nih slovenskih piscev, z uvajanjem njihovih del na samem začetku, v veliki meri posreči razrešiti problem, ki ga sicer vsiljuje kronološko obravnavanje snovi, in ki se običajno zgosti v očitek, da se učence prvici sreča z novejšim slovstvenim (in kulturnim) dogajanjem šele pred maturo. Avtorica seže torej kar in medias res. — Isti učinek imajo tudi »slikovne priloge« in navdki pod njimi, npr.: prizor iz Oresteje v SNG 1968 in odlomek iz Vidmarjeve kritike te uprizoritve pod njim; Tone Slodnjak kot Hamlet, Stane Sever in Majda Potokarjeva v Kralju Learu; Laurence Olivier v vlogi Riharda III.; Ivan Levar kot Tartuffe v SNG 1947 in odlomek iz kritike Igorja Torkarja pod sliko, pa fotografija Trubarjevega doprsnega kipa, ki so ga popleti 1973 postavili v Derendingenu, in odlomek iz Kreftovega poročila o tem, ki so ga prinesli NR. Vse to daje učbeniku živost in nekakšno odprtost v naš čas, ustvarjalnemu učitelju pa pobudo za dodajanje, odzemanje, menjavanje in poljubno razširjanje.

Slovenščina I odločno uvaja tudi načelo, naj bo težišče pouka o književnosti književno delo samo. Namen predmeta je, po avtorici, »da bi učenca naučil brati leposlovje in mu tako omogočil neposreden stik z umetnostjo«. Literarno-zgodovinske informacije so skržene na minimum. Vrsta del je navedenih samo z avtorjevim imenom. Življenjepisni podatki o posameznih avtorjih, zlasti tujih, so zgoščeni v 10—15 vrstic. Nekoliko nadrobneje so predstavljeni važnejši domači pisci. Za primer, kako gradivo avtorica odbira za pristop k obravnavi posameznih osebnosti, si velja v »kazalu« še enkrat ogledati prikaz W. Shakespeara in V. Vodnika. — Prav v jedro književnega dela pa učitelja in učenca usmerjajo vprašanja in naloge, ki bolj ali manj posrečeno — na splošno pa dosti bolj preiščeno kot v veljavnem Slovenskem berilu — sledijo malone vsakemu navedenemu delu. Prav pri teh vprašanjih in nalogah pa se kaže nekoliko pomuditi. Za primer (v celoti) navajam tista, ki se nanašajo na Shakespearovega Julija Cezarja:

— Gornji prizor ima dva dela: Brutov in Antonijev govor. Kakšno razpoloženje ustvari prvi, kakšno drugi?

— Poiščite v Brutovem govoru primere za logično sklepanje, antiteze (nasprotna stava, kar pomeni: v medsebojno razmerje so postavljeni pojmi z nasprotnim pomenom)!

— Razdelite Brutov govor na uvod, jedro in sklep in jih opišite po vsebini!

— Kako je mogoče, da Brut s tako malo besedami pridobi rimsko množico?

— Kolikokrat reče Antonij v prvem delu govora stavek: »Brutus res je častivreden mož —? Ali ima stavek vedno enak poudarek? Kaj doseže Antonij s ponavljanjem istih besed?

Katero Brutovo trditev skuša ovreči Antonij v prvem delu govora (do: »Srce mi v krsti je ...«)?

— Zakaj Antonij omenja Cezarjevo oporoko, a je ne prebere takoj, temveč prej razkaže množici Cezarjeve rane?

— Kakšne prilastke daje Antonij imenom zarotnikov? Kdaj uporabi besedi »izdajstvo« in »upor«?

— S kakšnim namenom se Antonij spreneveda v zadnjem odlomku govora (»Nisem govornik, kakršen je Brut ...«)?

— S katerimi instinkti množice računa Antonij v svojem govoru?

— S katerimi Brutovimi ali Antonijevimi besedami bi lahko utemeljili, da je Brut filozof in politični idealist in Antonij komedijant in demagog?

Kakor vsak umetnik je tudi Shakespeare mislil na sporočilo, ki naj ga iz njegovega dela povzamejo sodobniki.

Slovenski gledališki kritik dr. Vladimir Kralj je zapisal (Kondor 82, str. 110): »To, kar je Shakespeare naslikal v tej tragediji, je bila nekaka vizija o zlomu neke v sebi nepripravljene in nedomišljene politične revolucije, ki so jo poizkusili idealistični sanjarji in zagrenjeni stremeljivci.«

Kakšno je sporočilo te tragedije dobra tri stoletja po njenem nastanku?

Takole pa avtorica usmerja premislek o Vodnikovem Vrščacu:

— Poiščite v pesmi personifikacije (predmetu ali pojmu pripisujemo človeško dejanje) in primer za onomatopoijo (glasovna figura, ki označuje posnemanje naravnih glasov)!

— Poišči v pesmi verze, v katerih pesnik naravo: a) opisuje, b) doživlja!

— Ali razvršča pesnik kitice in misli po kakem določenem vrstnem redu? Ali bi npr. kitica o Savi, ki pomeni pesniku simbol za pesniški navdih (kakor studenec Hi-

pokrena pri starih Grkih), lahko stala na kakem drugem mestu v pesmi?

— Česa je torej v pesmi več: pristnega čustvenega doživetja ali treznega, razumskega opisovanja?

S vprašanji in nalogami se zaključujejo tudi vsa poglavja v knjigi. Za primer navajam zaključek poglavja o ljudskem slovstvu:

1. Pripovedujte pravljico ali pripovedko, ki je znana v vašem domačem kraju! Če ne poznate nobene, obnovite poljubno iz zbirke Slovenska ljudska pripoved, Kondor 79.

2. Poiščite čimveč slovenskih pregovorov in jih razvrstite po tematiki!

3. Zberite nekaj pregovorov iz tujega jezika, ki se ga učite. Poiščite po smislu enake (adekvatne) slovenske pregovore.

4. Analizirajte jezik in snov v ljudski romanci Kralj Matjaž in Alenčica (Slovenske ljudske pesmi, Kondor 45).

5. Izmislite si basen z naukom: a) Lastna hvala — cena mala; b) Pamet je boljša kot žamet.

6. Napišite spis: a) Doživetje s pravljicami; b) Spoznanja, ki so mi jih posredovale pravljice in pripovedke.

Posebno vrednost teh vprašanj in nalog vidim v pobudah, ki jih morajo prožiti v učiteljevi in učenčevi zavesti, pobudah, ki usmerjajo k novemu iskanju, novemu spraševanju, k novemu odkrivanju miselnih, slogovnih, kompozicijskih in drugih estetskih vrednot.

Očitno je, da je avtorica vsak tekst, ki ga je vključila (50 jih je vseh), prej dodobra premislila in pretehtala. Izbor učinkuje sveže. Pri tem pa ni pozabila na tiste »drobnarije«, ki so pedagoško nepogrešljive, mislim npr. na uvajanje odlomkov z ustreznimi povzetki vsebine taistega leposlovnega dela, na to, da je tik za pesmijo Smrt majke Jugovića, ki jo sicer navaja v izvorniku, navedla slovarček manj znanih srbohrvaških besed, ob prizor iz Držičevega Dunda Maroja v starinskem hrvaškem jeziku pa je navedla isti prizor iz Držič-Ruplovega Botra Andraža!

Arhaizem, lokalizem in druge manj znane besede pa je sproti pojasnjevala tudi pri naših; ne le pri Trubarju in Svetokriškem, temveč tudi pri Linhartu in Vodniku. Ob koncu knjige je vseeno še 109 različnih pojasnil in opomb, ki bi ob sprotnem navajanju besedilo učbenika preveč obremenjevale. — Pa tudi »prevajanje« imen tujih avtorjev v slovenski izgovor se zdi za učbenik smotno, saj nihče ne more zahtevati od Slovenca, da bi poznal vse jezike tega sveta (primer: Voltaire — izg. Voltër, Rousseau — izg. Rusó itd.)

Naj tu povem še, da je v knjigi 23 črno-belih »slikovnih prilog«, pri tem pa nobene standardnega in zavoljo tega hudo obrabljenega portreta. Vsebino nekaterih sem že omenil, približno polovica pa je umetnostno zgodovinskih ilustracij (Bizon v Altamiri, Gotska katedrala v Amiensu, Giotto: Izgon hudičev iz Arezza, itd.); zaokrožene umetnostno zgodovinske razlage k slikam je prispeval Tomaž Brejc in knjigo to samo še bogati.

No, ob vsem tem so tudi stvari, o katerih bi veljalo z avtorico nadrobneje diskutirati, čeprav se zavedam, da gre v mnogih takih primerih tudi za subjektivne poglede. So v knjigi tudi šibke točke, ki bi jih kazalo odpraviti. Na nekatere bom opozoril.

Že v prvem poglavju, v razdelku o vrstah umetnosti, bi bilo treba pripomniti, da so opredelitve izraznih sredstev posameznih umetnosti hudo ohlapne, za film je celo povsem nesprejemljiva. Gre za to, da se da prav z natančnejšim pretresom izraznih sredstev posameznih umetnosti povedati o umetnosti marsikaj bistvenega. — Hudo problematično je tudi opredeljevanje ritma v (ne le glasbeni!) umetnosti, kar, mimogrede, v 1. letniku srednje šole ni lahka naloga. Nasloniti bi se kazalo na znani Župančičev esej Ritem in metrum. — Enako šibko je tudi definiranje romana (ob Desetem bratu), neizčiščeni so pojmi motiv, snov ... Vse to pa je pravzaprav posledica dejstva, da Slovenci doslej še nimamo ustreznega literarno teoretičnega priročnika, ki ga tako imenovana reproduktivna slavistika hudo hudo potrebuje.

V poglavju o ljudskem slovstvu pogršam opozoril na čudoviti razcvet ljudske tvornosti v času NOB, kar je psihološko in sociološko sila zanimiva reč. To poglavje se

da sploh obravnavati dosti bolj problem-
sko. — V poglavje o stari grški književ-
nosti bi vendarle kazalo uvrstiti tudi Anti-
gono, morda celo namesto Kralja Ojdipa,
iz raznih razlogov. Iz rimske lirike bi so-
dilo v knjigo tudi še kaj. — Odlomek
iz Božanske komedije (XXVI. spev) je si-
cer idejno zanimiv, a je preobložen s poj-
mi, ki terjajo pojasnil, in kazalo bi ga na-
domestiti s kakšnim slikovitejšim. — V po-
glavju Slovenci in južni Slovani v sred-
njem veku je skoraj sama zgodovina. Kot
da avtorica ne ve, kako in kaj, ob pomanj-
kanju pravega leposlovja. Na vsak način
se da to snov prikazati dosti bolj problem-
sko. — V poglavju Barok in klasicizem bo
vsekakor treba še enkrat premisliti trdi-
tev, da je klasicizem le francoska varianta
baroka. Dobo bi se sploh dalo z navede-
nim gradivom predstaviti bolj dosledno,
historično, materialistično. Dogajanje bi
tako postalo razvidnejše.

— Glede na razpravljanje v naslednjem
poglavju pa bi kazalo k naslovu »Razsvet-
ljenstvo« dodati še »in predromantika«,
kar tudi sicer najbolj ustreza izprepletene-
mu miselnemu in leposlovnemu dogajanju
v 2. polovici 18. stoletja.

Vsaj nekoliko je vprašljivo tudi razvršča-
nje poglavij. Ali ne sodi poglavje o rene-
sansi v Evropi pred reformacijo, iz mnogih
razlogov? Čeprav gre za dve struji v bi-
stvu istega družbeno-zgodovinskega giba-
nja! Informacijo o baroku v Evropi pa bi
bilo treba priključiti k uvodu v slovensko
protireformacijo. In klasicizem obravnavati
posebej, pred razsvetljenstvom.

Zapisal bi lahko še to in ono, vendar vse
skupaj ne bi bistveno zmanjševalo vred-
nosti knjige. Zato bom kar zaključil.

Obravnavana knjiga je po moji vednosti
prvi pravi učbenik za pouk o književnosti
na slovenskih srednjih šolah po vojni. Z
vidika pretežno kronološko sestavljenih
učnih načrtov za učni predmet, ki mu pra-
vimo slovenski jezik s književnostjo, po-
meni lep dosežek, ki se je očitno lahko ob-
likoval le skozi dolgoletno pa prizadevno
delo v razredu. V njem je logika učno-
vzgojnega predmeta, ki mora na vsak na-
čin računati z možnostjo realizacije v
praksi, in to je treba posebej poudariti (!),
nad logiko literarne zgodovine, ki se ji
navadno zdi vse strašno pomembno in za-
voljo tega učne načrte obremenjuje z mo-
gočim in nemogočim. — Samo še nekaj
korakov dlje od tod je treba storiti, k še
bolj problemski obravnavi in k doslednej-
ši marksistični razlagi pojavov in pro-
cesov, pa bomo — seveda znotraj takega
koncepta — prav blizu učbeniku, ki ga že
dolgo, predolgo pričakujemo. Knjigo, ki se
jo da didaktično izčrpati v kakih 60-ih uč-
nih urah, velja vsaj kot koncept priporo-
čiti vsem slavistom na srednjih šolah. Av-
torico pa kaže prositi, da prav kmalu dá
na svetlo še Slovenščino II, III in IV. Slo-
venščina I je lep obet.

P. s. Nikjer nisem našel zapisa, da je knji-
go kot učbenik potrdil Republiški sekretari-
at za prosveto in kulturo. Zelo rad bi
zvedel, kako to? Svoj imprimator je dal že
k marsičemu manj ustreznemu.

Silvo Fatur
Gimnazija v Postojni

ROŽICE IN ZVERINICE IZ REZIJE

Gre za knjigi:

Rožice iz Rezije. Nabral in presadil Milko
Matičev. S podobami povezal Miha Ma-
leš. Izdali založba LIPA, Založništvo trža-
škega tiska, ISN pri SAZU, Koper—Trst—
Ljubljana 1972.

Zverinice iz Rezije. Ujel in udomačil Mil-
ko Matičev. S podobami približala Ančka
Gošnik-Godec. MK, Založništvo tržaškega
tiska, ISN pri SAZU, Ljubljana—Trst 1973.

Pred dobrimi sto leti je prišel v Rezijsko J.
B. de Courtenay, ki je odkril in kmalu
predstavil znanstvenemu slavističnemu
svetu njeno posebno narečje, v katerem

se do danes ohranja bogato ustno slov-
stvo. Temu se že več kot desetletja inten-
zivno in zavzeto posveča M. Matičev, ki
se je z zbirko liričnih pesmi in zbirko ži-
valskih pravljic hotel delovno oddolžiti
svojemu cenjenemu predhodniku, nam pa
približati bogato slovstveno ustvarjalnost
Rezijanov. Zbirki prinašata le drobec bo-
gatega gradiva, ki še čaka znanstvene ob-
delave in objave.

V obeh rezijansko pisanih nagovorih Rezi-
janom se ne kaže le avtorjeva globoka na-
vezanost na ustvarjalce in ohranjevalce
ustnega slovstva, ampak tudi vzpodbuda
zanje in dokaz, da je mogoče njihov jezik

tudi pisati, kar so nekdanj poskušali že sami.

V predgovoru v prvo zbirko avtor nato razlaga značilnosti rezijanske lirike. Rožica je Rezijanom metafora za izbranca srca: fanta, dekle ali kogar koli, ki je pevcu zares drag. Pri tem se ta prav nič ne ozira na slovnični spol besede, ki je seveda tudi pri njih ženskega spola. Razmerje med metrično shemo, ki je najpogostejše štiristopni jamb, in besediščem si lajšajo tudi z različnimi pripomočki za poljubno krajšanje ali daljšanje verzov. Tako prvo osebo (»ja«/»jes«) po potrebi nadomestijo s pomensko enakovredno formulo moja glava (»glawa ma«), puščajo si prosto pot pri rabi slovničnega števila, uporabljajo različne tipe ponavljanja itd. Avtor si zastavlja vprašanje, zakaj v teh pesmih tako močno prevladuje prav ta mera in kako je do tega prišlo. Medtem ko zunanji rim ne poznajo, notranje rime niso tako redke. Interpretira nekaj pesmi, ki so vse pesmi v prvotnem pomenu besede (se pojejo!) in navaja zanje vzporednice v slovenski literaturi (Kette) pa tudi asociacije na svetovno (irske srednjeveške pesmi, kitajska lirika, japonska haiku).

Zbirka je urejena tematsko. Vanjo nas uvedejo pesmi, ki kažejo vesel in hudo-mušen rezijanski temperament, njihovo veliko povezanost s petjem, citiro (goslimi). Naslednje kitiče prikazujejo njihov odnos do narave. Predmet njihovega opevanja so gore, steze, bukovi listi, meseca maj in junij, domača vas, voda, breg, kosa (mújica), cvetje. Sledijo motivi vojaščine in zdomarstva, v katerih večinoma Rezijanke izražajo svojo osamelost in skrb zanje, ki hodijo po svetu. Najbolj razvejan je motiv ljubezni: pričakovanje, zblizevanje, krhanje prvih ljubezenskih vtisov ali muhavost izbranca. Naslednji ciklus se spet približuje socialni motiviki, ko se ljubezen trga tudi zaradi revščine in nato se grenko občutje širi na vsa področja ter odkriva senčen pogled na življenje. Vendar se zbirka konča z optimističnim finalom, ki mu odločilno pomaga pesem: Naj ljubi gre mi, kamor če — (. . /zapela bom, zaukala, / da mora stresti vse dolé, . . / Pa naj me čuje ali ne, / vseeno jaz zapela bom, / in ko bo konec pesmice, / zaukam in zapojem spet!)

Sledijo opombe o kraju in času zapisa, pevcih in razlage nekaterih pojmov ter povzetek v italijanščini.

Živalske pravljice v *Zverinica* uvaja Predgovor, v katerem avtor opredeljuje svoj odnos do zapisovanja ustnega slovtva v preteklosti.

Ta zbirka živalskih pravljič je prva, ki prinaša ustno slovtvo v nepotvorjeni obliki tudi širši javnosti, kolikor se ta ni zabrisala v prenašanju v knjižno slovenščino, ki je nujno za tak namen. Vendar je precejšnja razlika, če kljub morebitnim posegom (ki jih je vedno moč preveriti!) strokovnjak pri prenosu v medij pisave skuša ohraniti pripovedi obliko, ki ji jo je dal pripovedovalec, ali pa se ohrani le fabula.

M. Matičetov zavrača J. B. de Courtenayevu mnenje, da so rezijanske pravljiče izposojene pri drugih narodih in prevzete iz knjig. Pri podrobnejši raziskavi tega vprašanja pri živalskih pravljičah prihaja do sklepa, da nanje ni vplival, vsaj neposredno ne, npr. germanski *Tierepos*, čeprav je pri nekaterih snov znana že iz srednjega veka. Zato poudarja, da rezijanske živalske pravljiče niso izposojene v navadnem pomenu besede, seveda se pa dajo ugotoviti pri njih kot pri pravljičah sploh, širše mednarodne povezave.

Po nekaj primerih, ki zanimajo predvsem komparativno folkloristiko, opozarja na značilnosti teh pravljič. Zasadranost v določeno pokrajino izpričuje njihova bogata toponimika (v eni pravljičici je mogoče najti do dvajset toponimov). Da v njih odseva življenje in mišljenje Rezič in njenih prebivalcev, kaže polno lastnosti v glavnem gozdnih živali — zverinic. Človeškemu svetu se približujejo npr. tako, da izražajo spoštovanje za vikanjem, ogovarjanjem boter, botra (gótar, gótrica . . .), pogovarjajo se v jeziku, ki najbolj ustreza trenutni situaciji (rezijansko, furlansko, nemško, ločijo posamezne govore rezijanskega narečja). Zanje so značilne pomanjševalne oblike tako za drobne kot večje živali (polž — rúgac, zajec — zec, lisica — lesyčisa, volk — wúkec, wúkilec), in posebna živalska govorica, ki jo označujejo s tem, da posameznim besedam dodajajo šumnike na začetku ali z njimi zamenjujejo sičnike na začetku ali sredi besede. Tudi s posebnimi klici hočejo vzbuditi vtis nevsakdanje človeške govorice. Vse to avtor pripisuje prizadevanjem po počlovečenju (antropomorfizaciji), ki so odraz še nedavne tesne povezanosti Rezičanov z na-

ravo, ko so jo občutili (po avtorju) kot »sklenjen krog, povezano enoto«. Z aluzijo na Lukácsa pa bi mogli torej govoriti o enovitem, epskem svetu.

Pri izbiri teh pravljic se je avtor od več mogočih kriterijev odločil za estetskega. Po njegovih besedah so mu bili merilo lepa oblika, živahen stil, ubranost med obliko in vsebino. Variante posameznega motiva ne dajo le pregleda nad njegovo pogostnostjo in priljubljenostjo, ampak tudi možnost, da ugotovljamo moč in spretnost posameznih pripovedovalcev.

Nazadnje so označeni še avtorji posameznih pravljic, ki niso namenjene le otrokom, in razmerje med temi pravljicami in

basnimi. Sledi seznam petintrideset avtorjev pravljic in druge potrebne opombe ter uvrstitev v mednarodna kazala tipov pravljic in povzetek v italijanski.

Avtorjevi prevodi poezije v knjižno slovenščino so enakovredni izvornim besedilom in so za njeno estetsko uživanje nepoznavalcem rezijanščine nujni, prav tako ne taji svoje leposlovne nadarjenosti, ki se kaže že v uvodih, pri prevodih pravljic, je pa vprašanje, če morejo enakopravno rabiti za znanstveno obdelavo, npr. metafore v tej poeziji, morfologiji pravljic in tudi dialektalne sintakse.

Marija Stanonik
SAZU v Ljubljani

RUSSKIJ JAZYK V ŠKOLE

Russkij jazyk v škole je dvomesečna metodična revija, ki jo izdaja ministrstvo za prosveto RSFSR in jo ureja znani jezikoslovec prof. N. M. Šanski. Revija ima že bogato tradicijo, letos bo praznovala šestdesetletnico. Oglejmo si, kaj je nudila svojim bralcem v letu 1973.

Revija je v prvi vrsti namenjena učiteljem, ki v ruskih šolah poučujejo materinščino. Skušaj jim pomagati pri uspešnejšem posredovanju učne snovi, in to na dveh ravneh: praktično in teoretično. Praksi so posvečeni številni članki in prispevki, ki podrobno in natančno obravnavajo posamezne teme tako, da jih lahko učitelj neposredno lahko vključi v vsakdanji pouk. Tako pišejo o govornih vajah, prostih spisih, besednem redu ali natančno obdelajo učno uro s temo stavčni členi v VII. razredu, glagol v V. razredu in podobno. Istemu, praktičnemu namenu služijo tudi podrobni vzorni učni načrti za nekatere razrede ter skrbno pripravljeno gradivo za preverjanje znanja. O vseh teh problemih pa govori revija tudi teoretično. Tako veliko razpravlja o jezikovnih napakah in njihovi klasifikaciji, o govornih vajah, o aktivizaciji dijakov, o individualizaciji pouka in o ocenjevanju. Še posebno so zanimivi prispevki, iz katerih je moči ugotoviti, kako so se oblikovale nove norme za ocenjevanje. Najprej so izdelali projekt in ga poslali številnim šolam v poizkus. Nato so ob rezultatih sprožili v reviji diskusijo, katere se je udeležila vrsta strokovnjakov

in praktikov. Na osnovi te diskusije so izdelali dokončno besedilo in ga z obširnimi razlagami natisnili v reviji. Nekaj člankov je posvečeno tudi zunajšolskim oblikam dela z dijaki, predvsem različnim tekmovanjem v znanju jezika.

Ker pa mora učitelj poleg metodike poznati dobro tudi snov, ki jo poučuje, je doberšen del revije posvečen tudi samemu jezikoslovju. Tako nudi revija vrsto novih dognanj s področja leksikologije (sinonimi, antonimi, amoforni, frazemi), oblikoslovja (zaimki, pridevniki, medmeti) in skladnje (povedek, podredje). Posebno pozornost posveča revija etimologiji in semantiki. Naj opozorim samo na Etimološke etude J. V. Otkupščikova, v katerih skuša dati nove razlage nastanka vrste besed (korito, baker, ploščad, gnev in druge). V redni rubriki »Iz sveta besed« pa vrsta avtorjev obravnava usodo imen za nekatera glasbila, rastline ter mnogih izrazov iz umetnosti in športa.

Tesnejši povezavi med poukom jezika in literature (v Sovjetski zvezi sta to dva ločena predmeta) je posvečena rubrika »Jezik umetniškega dela«, v kateri obravnavajo dela velikih pisateljev (Brjusov, Krilov, Majakovski, Tjutčev) skozi prizmo jezikoslovja.

Stikom med šolo in visokim šolstvom služi rubrika »Ruski jezik na visokih šolah«, v kateri med drugim razpravljajo o metodah

in obsegu snovi pri pripravah bodočih učiteljev materinščine.

Zanimiva je rubrika, ki nam predstavlja ugledne jezikoslovce (Ušakov, Grot) in znane metode.

Revija posveča veliko prostora ocenam in poročilom o posameznih knjigah, ki obravnavajo tako jezik kot metodiko pouka.

O DOMAČEM BRANJU

Obravnava domačega branja je zahtevna, vendar premalo pojasnjena naloga, ki jo mora slavist opravljati. Pojavlja se več vprašanj, npr.: kako naj učitelj vzbudi učencem veselje do branja, kako naj obravnava prebrano knjigo, koliko zapisov o knjigi naj zahteva, kako naj domače branje ocenjuje.

Od mnogih področij, ki jih vsebuje pouk slovenskega jezika, je domače branje eno od najbolj pomembnih. Z njim ustvarjamo namreč učenčev odnos do knjige, ki bo lahko pozitiven ali negativen. Če se učenec v šoli ogreje za dobro knjigo, bo bral tudi kasneje, če ne, bo prikrajšan za mnogo življenjskih vrednot.

Največkrat se učenci ustrašijo naslovov knjig in navodil, ki jih dobijo zanje. Če učencu zagotovimo, da je knjigo treba predvsem dobro *prebrati*, manj pa o njej *napisati*, potem bo odpor do domačega branja deloma že premagán. Knjige naj ustrezajo učenčevi čustveni in umski zrelosti. Povezane morajo biti z učno snovjo, ki jo v posameznem razredu ali letniku obravnavamo. Najbolje je, če učencem vzbudimo zanimanje za določeno knjigo pri obravnavi kake snovi. Preden začne učenec knjigo brati, mu moramo povedati, na kaj

Poročajo predvsem o domačih delih, izjema je le Jan Svetlika: Sintaksa ruskega jezika v primerjavi s slovaškim.

Kronika obvešča o celi vrsti konferenc in sestankov, ki so bili posvečeni tematiki, ki jo obravnava revija.

Matej Rode
Gimnazija v Celju

naj bo pozoren; zahtevamo tudi zapise o knjigi, vendar ne preveč obširnih, predvsem pa ne podrobne zgodbe (»vsebine«). S tem seveda ni rečeno, da zgodbe ni treba poznati. Zapisov ne ocenjujemo, upoštevamo pa jih pri skupni obravnavi domačega branja.

Pri tej obravnavi dosežemo boljše rezultate z interpretacijsko metodo. To pomeni, da se najprej pogovorimo o čustvih, ki jih je učencem vzbudila prebrana knjiga. Stvarna obravnava mora biti premišljena in sistematična. Učence lahko razdelimo v skupine in vsaki skupini damo posebno nalogo. Vse ugotovitve skupine zapišejo in pri tem upoštevajo tudi domače zapise. Učitelj odgovarja na vprašanja učencev, daje navodila in usmerja delo. Nato ugotovitve posameznih skupin zberemo, dopolnimo in uredimo. Tako imamo zbrane misli vsega razreda, učitelj končno pomaga učencem do primerne analize. Urejene zapise razmnožimo in razdelimo učencem.

Domače branje vključimo v snov, ki jo obravnavamo, zato ga tudi ocenjujemo hkrati s preverjanjem celotnega učenčevega znanja.

Urška Snedic
Tekstilni center Kranj
Poklicna tekstilna šola

OSEMDESET LET PO GABRŠČKOVIH NARODNIH PRIPOVEDKAH V SOŠKIH PLANINAH (1894—1974)*

Andrej Gabršček se je rodil 26. nov. 1864 premožnemu kobariškemu trgovcu. Iz tega gorskega, lepega, a obenem trdega sveta izvira njegova trma za doseganje ciljev, žilavost, čilost, kar kasneje ni ostalo brez

odmeva v vsakodnevnem političnem boju in javnem delovanju.

Malemu radovednežu so stare tete zbujaile domišljijo s čudovitimi, grozljivimi, nena-

* Da bi se dognalo, koliko je ljudskega pripovedništva iz Gabrščkove zbirke po osemdesetih letih od izida še živega, je za književni seminar pri prof. J. Rotarju študentka pedagoške akademije, odd. za razredni pouk v Novi Gorici, Sonja Lipušček pripravila o tem seminarsko nalogo. Zaradi snovne in tudi siceršnje odmaknenosti prinašamo skrajšani povzetek in se omejujemo predvsem na gradivo. — Op. uredn.

Na Kobariškem sta dandanes živi tile otroški izštevanki:

I.

Ote oterize
draje draje špize
draje draje rompompom
naša Anka je že brom.

II.

Tuj tuj tuj mače
gor po kluop skače
beje bore
kolače peče.

(Tuj tuj tuj mače
gor po klopi skače
veje bere
kolače peče.)

Otroci smo zelo radi poslušali nekoliko daljšo izpraševanko — ki zelo spominja na Bedina in Bedino.

Tanci, tanci črn kuos!
Kakuo buom tancu, čjo sam buos?
Čjo so moji črjajlci?
Udica jh je nəsłà!
Čjo je tista udica?
Goluobči so jo popil!
Čjo so tisti goluobči?
Gor nə drevuo so sflial!
Čjo je tujste druo?
Prsjə ga je urilo!
Čjo je tujste prsjə?
Məsar ga je odrù!
Čjo je tist mäsar?
Je šu gor nə goruo
ən je pobù rt ən gləvuo.

(Pleši, pleši črn kos!
Kako bom plesal, če sem bos?
Kje so moji čoveljci?
Vodica jih je odnesla!
Kje je tista vodica?
Golobčki so jo popili!
Kje so tisti golobčki?
Na drevo so zleteli!
Kje je tisto drevo?
Prašič ga je izrill!
Kje je tisti prašič?
Mesar ga je zaklal!
Kje je tisti mesar?
Je šel na goro
in je pobil rit in glavo.)

2. Gabršček piše v svojem delu, da je izmed mnogih pripovednih pesmi, ki so jih

nekoč prepevale predice, ličkarice itd., našel le pesem Mladi Kralj. Tu je še ena; zapela jo je Zofija Šturm, slišala jo je kot otrok od stare ženice Jožefinke. (Melodija je preprosta in monotona, kakor pač pri pripovednih pesmih.)

PO PUT MI RAJŽA

Po puot mi rajža bijəla smrt.
Pršlā je h mladi ɥrtəni.
»Dobər vəcjr, mladā ɥrtnā,
al mi buš dala staršo hčier?»

»Oh ne, oh ne, diklā božà!»

»Čjəm nejčəš dat t stariš hčjər,
mi buš pa dala srjədnjo hčjər!»

»Oh ne, oh ne, diklā božà!»

»Čjəm nejčəš dat t srjədnje hčjər,
mi murəš dat t mlajšo hčjər!»

Oh ne, oh ne diklā božà!»

Prej k bije ura pounoči
umrjē ji təstariš hči.

»Naj se zgodi po vuolj božil!»
Prej ku bije ura tri
umrjē ji təsrjədnja hči.
»Naj se zgodi po vuolj božil!»
Prej k se nərđi tbjəli dan,
umrjē ji təmlajša hči.
»Naj se zgodi po vuolj božil!»
— umrle so ji use tri.

Mat grjə n žjəgnən britof
soje hčiere gor klicət.

»Le gor, le gor t stariš hči!»
T stariš hči pa le muči.
Popuoka n təsrjədnji grob —
»Le gor, təsrjədnja hči!»
Tə srjədnja hči n odgouori.
Popuoka n təmlajši grob —
»Le gor, tə mlajša hči!»

Tə mlajša hči odgouori:
»Buoga mat, bejšte dəmou,
udajte se u Boga imja.
Potəm grəmo o svijəto nəbuo,
s svijətga nəba gor u svijəti rej,
Jezus, Marija nem ga dej.

3. Od pripovedk sem zapisala naslednje:

MOVŠE

Mati nekega dne ni utegnila v mesto, zato je poklicala predse sina in mu lepo razložila: »Opraviti moraš tri stvari — toliko prostora pa že je v tvoji glavi. Pojdi v mesnico in kupi pol kilograma mesa. Zavij ga v papir in stlači v žep, da ga ne izgubiš. Nato pojdi v gostilno, daj natakarcici ta »kvartin« (steklenica za četrť litra), da ti nalije vina, ki ga nosi skrbno v rokah, da se ti ne zlije. Nazadnje poglej še k Špičku in prosí, če ti dajo psa. Priveži ga na to vrstico in pripelji domov. Naša hiša bo od slej varna tatov.

Movše je šlo in med potjo zijalo v vse, kar ni bilo treba, in ni dolgo trajalo, da je prišlo v mesto. Vse, kar mu je mati naročila, je potihó ponovil in se podal najprej v gostilno.

Točajki nasmejan poda »kvartin«, a ko mu ga vrne, ni več vedel, kaj mora napraviti z njim — ali naj ga vtakne v žep, naveže na vrstico ali drži v roki. A ker je moral iti še na dva kraja, se mu je zdelo najbolje, če kvartin vtakne v žep — roke bo še rabil. In ker ni šlo po širokem kraju (pouden mu ni šu tu varžet), ga je obrnil; in vino se je zlilo v žep.

Zadovoljen, da je eno nalogo opravil, je odšel, iz čevlja pa mu je odtekla poslednja rujna lužica. Bedasto glavo pa je že mučila druga skrb — zakaj neki ima vrstico v žepu? Tedaj ga je pičil komar in tako ga je zabolelo, da se je v trenutku spomnil na mesarja. Pohitel je v mesnico, kupil meso, ga privezal na vrstico in vlekel za seboj. Ni hodil dolgo sam. Kmalu se je nabralo za njim mnogo psóv — mladih, starih, velikih in majhnih, ki so se trgali za slasten grizljaj na vrstici.

Movše se ves srečen začudi, ker se mu psi sami ponujajo. Zdaj mu niti k Špičku ne bo treba, kar sam bo izbral najlepšega v tej množici. Poslednjič napne svoje možgane, kolikor jih je pač imel, in glasno razmišlja: »V žepu imam, na vrstici tudi, še v roki mi manjka!« V roki nositi tako veliko mrcino ne bi bilo lahko, zato si je izbral cucka, velikega kot zajca, in ga previdno nesel z iztegnjeno roko proti domu.

Mater je lajež, ki se je vse bolj približeval, priklical pred hišo. Zgrozila se je, ko je opazila sina vleči za seboj le še prašen košček mesa, za katerega so se še vedno trgali najbolj lačni psi, in da nese v rokah cucka, ki niti v ušesu ni podoben varuhu.

»Kje je pa vino?« je obupano vzkliknila. »Mi je ušlo iz žepa, ker sem imel luknjo. Drugič mi ga moraš zašiti.«

Mati je spet spoznala trdoglavost svojega sina in trdno sklenila, da ga ne bo nikamor več pošiljala.

(Povedali Marta Rutar, Mara Perinčič)

MEZINČEK

Nekoč je živela mati, ki ji bog ni dal otrok, toda kljub temu je vztrajno molila in upala, da se bo nekoč njena želja izpolnila. »Pa čeprav bi bil prav majhen, kot mezinček!« — je ob koncu molitev in vzdihovanja dodala.

Nekoč pa se je pri tem obredju zgodil čudež. Prednjo je stopila sama nebeška mati, ji podala prav majhnega otročička in izginila.

Srečna mati ga je zavila v majhne krpice, takoj drugi dan pa je sešila vse, kar otročiček pač rabi. Ker je bil tako majhen, mu je dala ime Mezinček, a začuda — znal je že govoriti in hoditi. Sedaj ji ni bilo več dolgčas in kmalu je okusila skrbi, ki jih povzročajo neposlušni, predrzni otroci. Mezinček se je namreč zelo rad sprehajal po dvorišču, kar pa je bilo zanj smrtno nevarno; pohodila bi ga lahko živina, hlapci, brljava dekla, poključvale kokoši, pojedla mačka. Pa se je domislila, da bi vseh teh skrbi ne bilo, če bi malčka nosil mož na klobuku. Oče je privolil, saj je imel Mezinčka rad, in že naslednji dan ga je odnesel k spravilu sena. Razposajenec je tekal po klobukovem krajcu okoli očetove glave, jahal na njegovem ušesu in plezal na vrh klobuka.

Posušeno seno so hlapci naložili na voz, posedli nanj in odrinili proti domu. Tudi Mezinček bi se rad peljal na visoko naloženem vozu. Sitnarij je in sitnarij, dokler ga oče ni vrgel s klobukom vred. Porednež pa ni miroval, kot je obljubil, temveč se je šel sprehajat po senu in se v njem izgubil. Oglašal se je, ko so ga poklicali, a najti ga niso mogli. Oče je nazadnje odločil, naj seno premečejo na skedenj, kdor pa bo pokladal živini, naj seno dobro pregleda.

Toda kratkovidna dekla je že drugo jutro vrgla Mezinčka s senom v jasli in kmalu je izginil v kravjem trebuhu. Ko je prišla do te krave z vedrom, da jo pomolze, se je iz trebuha oglasilo: »Cuzi, muzi, cuzi,

muzi, dekla kravco muzi!« Zavpila je in prestrašena zbežala.

»Kam bezljaš?« so jo dražili hlapci »Pojdite pa vi molzt, boste videli, da krava govori!« — jih je osorno zavrnila. Hlapci so radovedni prihiteli v hlev in kmalu zatem prestrašeni pridirjali ven. »Krava govori!« — so vzklikali in razjezili gospodarja, da je šel molzt. Takoj je spoznal glas. — »To je Mezinček, ne krava! Hitro jo zakoljite, da ga rešimo!« Hlapci so se lotili neprijetnega dela. Pa je bil strah odveč — mali je namreč sam prilezel ven, ker mu je notri preveč zaudarjalo.

Odslej je moral sedeti na kuhinjskem oknu, da ga je imela mati pred očmi. »To je pasje življenje«, je godrnjal sam s sabo, »raje grem po svetu, pa naj se zgodi kar koli.«

Ko se je mati sukala, vsa zaverovana v kuhanje, okrog štedilnika, se je mali spustil z okna in jo mahnil čez travnik proti gozdu. Ves dan je hodil in pod večer je dospel na kraj, do velike skale. Stisnil se je pod suh list, a še preden je zaspal, je nekaj strašno prilomastilo, da so se tla tresla. Pokukal je ven in zagledal velikana, ki se je ustavil prav poleg njega. »Rokus-pokus — odpri se!« — je zagodrnjal, skala se je odprla in velikan je vstopil. Mezinček je pohitel za njim, bil je pač radoveden otrok. Komaj je splezal čez prag, že ga je skoraj oslepel žar zlata, ki je ležalo kar po tleh. Velikan je stopil do police, kjer je imel skrbno skrito stekleničko. »Tu je moja moč!« se je zakrohotal in srknil. Kako se je Mezinček začudil, ko je videl velikana v trenutku pomlajenega in še močnejšega kot prej. Hitro je smuknil ven in se odpravil domov.

Očetu je natančno povedal, kaj vse je videl. Spočetka mu ni verjel, a ker le ni odnehal, si je mislil, da ga nekaj korakov čez travnik res ne stane veliko. Čeprav še nekoliko jezen, je položil Mezinčka na klobuk in odšel v ono smer.

Pred skalo je Mezinček zavpil: »Rokus, pokus, odpri se!« In res, skala se je odprla, iz nje je zasijalo zlato v sončni luči. »Pustiva to,« je rekel Mezinček očetu, ki se je že sklonil, da bi ga naložil v žepe. »Daj mi raje piti iz tiste stekleničke na polici!« Oče je malemu pazljivo podržal steklenico, da ne bi polil. Komaj je prvič srknil, je že zrasel očetu do kolena; še nekajkrat je povlekel in že je bil lep močan mladenič. Z očetom sta naložila zlata, pa tudi stekle-

ničke nista pozabila in zadovoljno odkorkala domov. Lahko si mislite, kako so se domači čudili.

Ko se je velikan vrnil in dobil zakladnico oropano, se je hotel maščevati nad celo vasjo. Toda Mezinček je popil vse, kar je ostalo v oni steklenici; postal je močnejši kot velikan in ga je zlahka premagal.

Odslej so tu ljudje živeli v miru in blagostanju, saj je Mezinček razdelil mednje ves velikanov zaklad.

(Povedala Marta Rutar)

HUDIČ IN ŠIVILJA

V revni hišici je živila marljiva šivilja, ki ni slovela daleč naokrog le po svoji pridnosti, temveč tudi po poštenosti in vernosti. Tega pa je bil najmanj vesel hudič. Iz dneva v dan je tuhtal, kako bi mogel to dušico spraviti v pekel. Pa mu šine v glavo peklenski načrt — pripravil jo bo, da zakolne.

Skril se je pod šiviljino mizo in ji vsakokrat odgriznil voz, preščipnil nit, ali jo samo potegnil iz šivanke. Šivilja je pretikalala in slabe volje je postala, ker ji delo nikakor ni šlo od rok.

Ko se je nit spet izmuznila iz blaga, čeprav je naredila voz, je jezno siknila: »Hudič frdaman naj pobere to obleko in tako nit!« In glej — izpod mize je prilezel hudič, vzela obleko in nit ter hotel oditi.

Šivilja ga je lepo prosila, naj ji vse vrne, obljubljala mu je vse mogoče dobrote, a peklensček se ni dal kar tako. »Zdaj je prilika,« si je mislil, »da ulovim to dušico.« Da je preklela le hudiča, namreč ni bilo dovolj, da bi jo spravil v pekel. Rekel je: »Tekmovala bova, kdo prej sešije novo obleko. Če bom jaz prej, vzamem blago in tebe, če boš ti bolj hitra, ti blago vrnem!« Prepričan je namreč bil v svojo zmago.

Vzela sta vsak svojo torbo. Hudič še škarrij ni rabil, kar s kremplji je vrezal obleko. Šivilja je bila s škarjami počasnejša, a se ni ustrašila — rezala je in molila.

Hudič se je takoj lotil šivanja. Skozi šivanke je pretaknil celo »špuljo« niti, da mu je ne bi bilo treba tolikokrat odtrgati in vozlati. Zabodel je prvič skozi blago, a glej ga šmenta, roko je imel prekratko, da bi vso nit potegnil skozi. Skočil je skozi okno in tekel okrog hiše, da jo je povlekel; prav toliko dela je imel z drugim, tretjim, četrtem in naslednjimi ubodi. Šivi-

Ija je utrgala primerno dolgo nit ter hitro šivala; preden je hudič enkrat pretekel svojo pot, je ona opravila desetkrat toliko.

Nazadnje je hudobec opazil, da ga je prehitela, zato je še bolj divjal — toda naglica ni dobra. Nit se mu je za vogalom zavozlala tako močno, da je ni mogel razrešiti. Jezno je vrgel šivilji blago in sukanec ter odvihral v peklo, da se je kadilo za njim.

Lucifer ga je hudo ozmerjal: »Kaj se pravi pravljaš šivat, če ne znaš. Hudiči znamo trgati, razdirati, uničevati, ne pa krpati in šivati!«

Ta pravljičica pouči mlada dekleta, naj se ne jezijo za vsako malenkost, naj ne preklinjajo brez potrebe; uči pa tudi, kako se najboljše in najhitreje šiva.

(Povedala Zofija Šturm)

MARŠ GERAUS, MARŠ HINAJN!

(inačica Svinjskega pastirja, ki je postal kralj na Španskem)

Neki oče je imel tri sinove. Najraje je imel najmlajšega, ker je bil dobrega srca. Po očetovi smrti se mu je pri bratih slabo godilo, zato je nekega dne odšel zdoma iskat sreče po širnem svetu.

Noč ga je zajela v temnem gozdu. Legel je pod debelo bukev in zaspal. Sredi noči je zaslišal ječanje, klicanje na pomoč. Šel je tja, od koder je prihajal glas in našel na tleh onemoglega starca. Umirajoči ga je milo prosil, naj mu prinese malo vode iz bližnjega studenca. Fant se ni obiral, hitro je prinesel vodo, stavec pa mu je v zahvalo podaril čudežni boben. Ko bo v stiski, naj trikrat potrka nanj in reče: »Marš geraus!« in vsulo se bo vojakov. Ko bodo delo opravili, naj jim zaukaže: »Marš hinajn!« in šli bodo tja, od koder so prišli. Mladenič se je za darilo lepo zahvalil in šel dalje.

Prišel je v prestolnico, kjer je bilo vse v črnem. Povedali so mu, da jih je napadel hud sovražnik in da slaba prede mestu, kralju in celi deželi. Kralj bi dal svojo

hčer za ženo vsakomur, ki bi zmogel odvrniti to nesrečo.

Mladenič se ni dolgo mudil, brž je stopil pred kralja in mu ponudil svojo pomoč. Kralj sicer ni verjel, da bo mladenič sam brez kakršne koli vojske premagal sovražnika, toda vseeno je privolil, da kmet brani njegov grb.

Fant je odkorakal z bobnom na bojno polje. Sredi je udaril trikrat po njem in zapvil: »Marš geraus!« in že se je vsulo ogromno vojakov na sovražnika in bili so ga, dokler ga niso popolnoma pokončali. »Marš hinajn!« je rekel mladenič in odkorakal na dvor po nevesto. Kralj je bil zelo vesel konca vojne, a žal mu je bilo žlahtne hčere za takega kmeta. Izgovarjal se je na vse mile viže. Poštena hči, ki jo je premagala ženska slabost — prisluškovala je pri vratih — je sama stopila pred očeta in ga resno opomnila, da mora držati besedo — pa komurkoli je dana.

Poročila se je z mladeničem, ki je postal po kraljevi smrti pravi kralj.

(Povedala Zofija Šturm)

***

Mogoče je posebni položaj slovenskega ljudstva na Kobarškem in Tolminskem sredi prve polovice tega stoletja nekoliko pripomogel, da je ljudska pripoved še precej živa. Značilno je tudi, da se iz obdobja v obdobje spreminja, kar tudi fragmentarna primerjava z Gabrščkovimi besedili vendarle potrjuje. Drugačnih in širših sklepov pa ni mogoče povzeti brez podobnega primerjalnega dela na drugih krajih in z drugimi zbirkami. Spodbuditi k temu pa je bil naš namen. Podoben poskus s Šašljevi mi Belokranjskimi bisericami, dobro desetletje mlajšimi, bi mogoče podprl ta in odprl nova sklepanja. Prav gotovo bi bilo vredno na različnih področjih ponovno poseči po ljudski besedni tvornosti.

Sonja Lipušček
PA v Ljubljani, oddelek
za razredni pouk,
Nova Gorica

MEDKATEDRSKO POSVETOVANJE SLAVISTOV V SARAJEVU

31. maja in 1. junija t. l. je bilo v Sarajevu medkatedrsko posvetovanje osmih jugoslovanskih kateder in oddelkov (univerz oz. fakultet iz Beograda, Ljubljane, Novega

Sada, Prištine, Sarajeva, Skopja, Zadra in Zagreba), ki se ukvarjajo s poučevanjem in preučevanjem vzhodnoslovanskih in zahodnoslovanskih jezikov in književnosti.

Udeležilo se ga je 42 predstavnikov univerzitetnih učiteljev, sodelavcev in študentov. — Osnovni namen posvetovanja je bil pretres aktualne pedagoške in znanstvene problematike. Ta pretres naj bi pripeljal po zamisli organizatorja, slavističnega oddelka filozofske fakultete univerze v Sarajevu, do boljšega medsebojnega poznavanja in s tem tudi do bolj usklajenega in smotrnega pedagoškega in znanstvenega delovanja vseh slavističnih stolic v državi. V skladu s temeljnim ciljem posvetovanja je potekalo tudi delo.

Prvi dan je bil posvečen predvsem pedagoškim vprašanjem. V ospredju je bila rusistika zaradi svoje prisotnosti v srednji pa tudi v osnovni šoli (npr. v SR Srbiji, SR Bosni in Hercegovini). Problemom rusistike je bil posvečen tudi pretežni del uvodnega referata, ki ga je prebrala dr. Milica Milodragović (Sarajevo). Referentka je podala pregled vseh danes veljavnih učnih načrtov in programov ter ugotovila, da sta vsebina in organizacija študija ruščine in drugih slovanskih jezikov, ki sodijo v okvir posvetovanja, precej raznovrstni. Za rusistiko je dr. M. Milodragović ugotovila, da razlike niso samo med raznovrstnimi organizacijami študija — enopredmetnostjo (npr. v Beogradu in Sarajevu) in dvopredmetnostjo (npr. v Zagrebu in Ljubljani) — marveč tudi med enakovrstnimi organizacijami študija: med številom tedenskih pedagoških ur, naravo in številom strokovnih predmetov, zapovrstnostjo, številom in obliko izpitov, značajem seminarских in diplomskih nalog, težo, obliko in celo prisotnostjo oziroma neprisotnostjo zaključnih diplomskih izpitov ipd. Razlike so tako velike, da ni mogoče govoriti o enakosti izobrazbe, ki jo dobijo študentje slavistike oziroma rusistike med študijem na različnih jugoslovanskih univerzah. Zaradi različnega upoštevanja ali neupoštevanja takih predmetov, kot so npr. starocerkveno-slovanščina, primerjalna slovnica slovanskih jezikov in literarna teorija, lahko celo pri absolventih rusistike govorimo o različnih vrednostih diplom. Predavateljica je menila, da bi zaradi takega stanja morale posvetovanje izoblikovati vsaj okvirna izhodišča, ki bi omogočila, da bi v prihodnje slavistične stolice delovale bolj povezano in usklajeno, v skladu z zahtevami in potrebami naše samoupravne socialistične družbe.

Udeleženci razgovora, ki je sledil, so zvečine sprejeli miselno ost uvodnega referata. Strinjali so se, da bi morali biti struk-

tura temeljnih predmetov (za rusiste: ruski knjižni jezik, zgodovina ruskega jezika in dialektologija, zgodovina ruske književnosti), način študija (uvajanje v študij in pregledni kurzi v 1. in 2. letniku ter k specializaciji težeči kurzi v 3. in 4. letniku) in značaj diplomskega izpita (ali pregled »vse snovi« ali preverjanje ožjih, »diplomskih« področij) ne glede na obstoj enopredmetnega ali dvopredmetnega študija na vseh jugoslovanskih slavističnih stolicah vsaj v osnovnih potezah enaki (dr. Mila Stojnić, Beograd). Usklajenost naj bi se na zunaj izrazila tudi v približno enakem številu predavanj in vaj in v enakem razmerju med njimi; število ur naj bi se prevesilo v korist jezikovnega pouka (dr. B. Terzić, Beograd). Skupni cilj vseh jugoslovanskih slavističnih stolic — vzgojiti »perfektnega« rusista oziroma slavista (dr. Đorđić, Novi Sad) — naj bi se pokazal tudi v prizadevanju po širši slavistični in filološki razgledanosti sodobnega absolventa slavistike; v razumnem upoštevanju slovanskih jezikov in književnosti, ki ne sodijo v ožjo specializacijo, v poznavanju temeljev starocerkvene slovanščine in primerjalne slovnice slovanskih jezikov (dr. Malik Mulić, Sarajevo). Obvezna sestavina študija jugoslovanskega študenta-slavista bi moral biti tudi tisti južno-slovanski jezik (če ga ne vpisuje kot A ali B predmet), ki je ali njegova materinščina ali nacionalni jezik univerze, ki jo obiskuje. Skrb po poenotenju univerzitetnega študija naj bi se razodela tudi v prizadevanjih po modernizaciji učnega procesa z novimi metodami in s spremenjenimi pogledi na značaj in funkcijo humanističnih ved in še posebej slavistike v sodobni družbi; pri tem bi morali smiselno upoštevati tako sinhrono kot tudi diahrono pristope k obravnavanju strokovnih vprašanj (dr. Sava Penčić). Usklajevanje učnih načrtov in programov ter učnih procesov pa vendarle ne sme seči predaleč, slavistične stolice morajo ohraniti svoj individualni značaj, ki ga jim dajejo tako posebnosti predavateljskega kadra kot tudi specifični pogoji prostora, ki v njem delujejo. Organizacija in struktura univerzitetnega študija morata biti dinamični, sposobni, da odgovorita na številna zapletena vprašanja, ki jih zastavlja spreminjajoča se resničnost; dejavni del te resničnosti so tudi študenti (A. Skaza, Ljubljana). Načelu »enakosti v različnosti« so se po svoje pridružili tudi študenti, ki so izrazili željo, da bi lahko občasno zapustili matično univerzo in se za nekaj časa napotili tja, kjer se najtemeljiteje obravnava tisto strokovno

področje, ki jih še posebej zanima. Tako »gostovanje« na drugi slavistični stolici bi omogočilo poleg kvalitetnejše strokovne razgledanosti študentov še kritično primerjanje različnih jugoslovanskih slavističnih središč med seboj pa tudi boljšo povezanost študentov-slavistov.

Dopoldanskemu plenarnemu sestanku je popoldne sledilo delo po sekcijah: rusistični sekciji in sekciji za druge slovanske jezike. Popoldansko razpravljanje je dalo predvsem dva pomembnejša rezultata, ki sta se izoblikovala na večernem spet skupnem sestanku: 1.) Pedagoško delo ne sme biti podrejeno prakticizmu, ki so ga nekateri zagovarjali, med temi tudi zastopniki študentov iz Beograda, marveč mora upoštevati znanstveni značaj univerze; 2.) tudi drugi slovanski jeziki morajo dobiti ustrezno mesto pri oblikovanju strokovne fiziognomije jugoslovanskega slavista. — Zaželeno bi bilo, da bi se obstoječi lektorati zahodnoslovanskih in vzhodnoslovanskih jezikov, če obstajajo možnosti in potrebe, postopoma osamosvojili do stopnje drugega glavnega predmeta.

Drugi dan je bil posvečen znanstveni problematiki. Predstavniki beograjske slavistike so poročali o nekaterih pomembnejših raziskavah ruske književnosti 20. stoletja ter o nastajanju pregleda ruske književnosti, ki ga pripravljajo skupaj beograjski in sarajevski strokovnjaki. Sarajevčani so omenili raziskavo »uvod v rusko akcentologijo«; skupina sarajevskih jezikoslovcev pod vodstvom dr. M. Mulića raziskuje ruski akcent s historičnega in primerjalnega vidika (primerjava s srbohrvaščino). Zagrebčani so se omejili na prikaz nekaterih na kontrastivnih načelih zasnovanih rusko-hrvaškorsrbških jezikovnih primerjav ter na poročanje o sestavljanju rusko-hrvaškorsrbškega frazeološkega besednjaka. Novosadčani so govorili o deležu in vlogi rusistike in slavistike sploh v novosadskih strokovnih publikacijah, med katerimi se je posebno »Zbornik za slavistiko«, ki ga izdaja Matica srbska, uveljavil tudi v zamejstvu, ter o zbiranju bibliografskega

gradiva, ki naj služi kot dokumentacija in napolilo za raziskavo srbsko-ruskih kulturnih stikov. Predstavnik ljubljanskega slavističnega oddelka pa je omenil nekatera širše zasnovana prizadevanja, povezana z raziskovanjem umetnosti Dostojevskega, in opozoril na raziskave rusko-slovenskih jezikovnih odnosov, ki jih je opravil F. Jakopin...

Udeleženci posvetovanja so se lotili tudi vprašanja, kako vključiti študente v znanstveno delo. Pri tem so se omejili predvsem na razpravljanje o tretjestopenjskem študiju. Sklenili so, da študij na tretji stopnji ne sme postati »niti vprašanje finančnega prestiža in boljše zaposlitve niti samo dopolnilna izobrazba oziroma podaljšanje visokošolskega študija, marveč priprava na resno znanstveno delo« (dr. B. Terzić).

Pregled organizacijskih vprašanj in zaključna kritična ocena posvetovanja sta razkrila oziroma ponovno oživila staro resnico, da bi se jugoslovanski slavisti lahko precej oddaljili od izhodišč, ki so o njih po 12 letih (zadnje posvetovanje je bilo leta 1962!) ponovno razpravljali, če bi bili bolj povezani in če bi se pogosteje in redno sestajali. Posvetovanje je zato sprejelo predlog dr. M. Mulića, da bodo posvetovanja vsako drugo leto v središču, kjer bo deloval dveletni interkatedrski koordinacijski odbor; prihodnji dve leti bo to središče v Skopju. V tem smislu je bil sprejet tudi predlog dr. Vuletića (Novi Sad), naj izhaja v središču koordinacijskega odbora slavističnih kateder vsakih šest mesecev informativni bilten, ki naj bi prinašal poročila o delu vseh jugoslovanskih slavističnih stolic. Skupna znanstvena prizadevanja pa naj bi se izrazila tudi v skupnem jugoslovanskem glasilu za vzhodnoslovanske in zahodnoslovanske jezike in književnosti, katerega izhajanje naj bi pripravil posebni iniciativni odbor; njegov predsednik naj bi bil dr. A. Flaker, za člana odbora pa je bil izvoljen tudi F. Jakopin kot predstavnik ljubljanske slavistike.

Aleksander Skaza
Filozofska fakulteta v Ljubljani